

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Соціальні ризики в умовах надзвичайних ситуацій та напрями
їх мінімізації»**

Виконала: магістрка II курсу, гр. СЗ-24-1м
спеціальність 051 «Економіка»
Стаценко Ангеліна Сергіївна

Керівник: Корягіна Тетяна Вікторівна
к.держ.упр.н., доц., доцентка кафедри
соціального забезпечення та податкової
політики

Рецензент:

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ В.Є. Тараненко

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Стаценко Ангеліни Сергіївни

1. Тема роботи: «Соціальні ризики в умовах надзвичайних ситуацій та напрями їх мінімізації», затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи Корягіна Тетяна Вікторівна к.держ.упр., доц., доцентка кафедри соціального забезпечення та податкової політики

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості, Пенсійного фонду України, Державної податкової служби України, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси за темою дипломної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) Теоретико-методологічні засади дослідження соціальних ризиків

2) Аналіз соціальних ризиків в умовах надзвичайних ситуацій в Україні

3) напрями мінімізації соціальних ризиків

5. Перелік графічного матеріалу 13 таблиць, 2 рисунки.

6. Дата видачі завдання «11» листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	жовтень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	жовтень – грудень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	січень 2026 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Магістр

_____ (підпис)

А.С. Стаценко

Керівник роботи

_____ (підпис)

Т.В. Корягіна

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Стаценко А.С. Соціальні ризики в умовах надзвичайних ситуацій та напрями їх мінімізації

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, включає 13 таблиць та 2 рисунки. Список використаних джерел містить 48 найменувань.

Зміст анотації: У кваліфікаційній роботі досліджено соціальних ризиків, їх систематизації, форми прояву в умовах трансформації українського суспільства, спричиненого широкомасштабним вторгненням, а також визначення чинників, що зумовлюють ці соціальні ризики і розробка заходів щодо мінімізації впливу негативних наслідків соціальних ризиків на економіку держави. Проаналізовано соціальні наслідки надзвичайних ситуацій; надано оцінку ефективності існуючих механізмів реагування на соціальні ризики. Надані рекомендації щодо покращення системи соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій

Ключові слова: соціальні ризики, соціальна політика, надзвичайні ситуації, тіньова економіка, соціальна безпека, механізми реагування.

ABSTRACT

Statsenko A.S. Social Risks under Emergency Conditions and Directions for Their Minimization

Qualification thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master in the specialty 232 “Social Welfare”. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Structure and scope of the thesis. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references. The total volume of the thesis is 93 pages and includes 13 tables and 2 figures. The list of references contains 48 sources.

Abstract. The qualification thesis examines social risks, their systematization, and forms of manifestation under the conditions of transformation of Ukrainian society caused by the large-scale invasion. The study identifies the factors that determine these social risks and develops measures aimed at minimizing the impact of the negative consequences of social risks on the state economy. The social consequences of emergency situations are analyzed, and the effectiveness of existing mechanisms for responding to social risks is assessed. Recommendations are provided to improve the social protection system under emergency conditions.

Keywords: social risks, social policy, emergency situations, shadow economy, social security, response mechanisms.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ	7
1.1 Поняття та класифікація соціальних ризиків	7
1.2 Особливості соціальних ризиків у надзвичайних ситуаціях	11
1.3 Методологія оцінки соціальних ризиків	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ	
2.1 Оцінка сучасного стану соціальної політики держави	23
2.2 Оцінка соціальних наслідків надзвичайних ситуацій: аналіз вітчизняного досвіду	34
2.3 Оцінка ефективності існуючих механізмів реагування на соціальні ризики	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	50
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ	52
3.1 Превентивні заходи та підвищення стійкості громад	52
3.2 Роль органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій	63
3.3 Рекомендації щодо покращення системи соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій	75
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	88
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Багатовекторні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах впливають на соціальну сферу: з одного боку, здійснюють поштовх для позитивних якісних та кількісних трансформацій, з іншого – спричиняють труднощі в управлінні соці-умом у непередбачуваних, екстремальних ситуаціях, викликають негативні зміни в рамках соціальної сфери, що потенційно підвищує домінанту соціальних ризиків. Поширення соціальних ризиків, як небезпеки, що виникає і виявляє себе в межах соціальної сфери суспільства, спричиняє негативні зміни якості та рівня життя людей, деформацію самої соціальної сфери, виступає гальмом на шляху створення сприятливих умов для розширеного відтворення людського потенціалу та послаблює запас соціальної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значний внесок у дослідження сутнісних характеристик ризиків як ймовірного явища, що охоплює різні сфери життєдіяльності людства, джерел їх виникнення і впливу на розвиток суспільства зробили У. Бек, Е. Гіденс, Н. Луман, Г. Еспінг-Андерсен, С. Березіна, Н. Болотіна, В. Бульба, Е. Лібанова, О. В. Надрага тощо.

Водночас прояви соціальних ризиків та особливості їх виникнення в Україні, передумови їх формування та реалізації, аналіз поширення нових соціальних ризиків в період широкомасштабної війни потребують подальшого дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження соціальних ризиків, їх систематизації, форми прояву в умовах трансформації українського суспільства, спричиненого широкомасштабним вторгненням, а також визначення чинників, що зумовлюють ці соціальні ризики і розробка заходів щодо мінімізації впливу негативних наслідків соціальних ризиків на економіку держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні

завдання:

- визначити поняття та класифікацію соціальних ризиків;
- охарактеризувати особливості соціальних ризиків у надзвичайних ситуаціях;
- розглянути методологію оцінки соціальних ризиків;
- дослідити загальний стан соціальної політики держави;
- проаналізувати соціальні наслідки надзвичайних ситуацій: аналіз вітчизняного досвіду;
- надати оцінку ефективності існуючих механізмів реагування на соціальні ризики;
- дослідити превентивні заходи та підвищення стійкості громад;
- систематизувати роль органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій;
- надати рекомендації щодо покращення системи соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій.

Об'єктом дослідження є соціальні ризики, що виникають у суспільстві в умовах надзвичайних ситуацій.

Предметом є механізми виникнення, управління та мінімізації соціальних ризиків у кризових умовах.

У роботі використано такі наукові методи: аналіз і синтез, системний підхід, порівняльний аналіз, статистичні методи, аналіз документів і законодавства, узагальнення практичного досвіду.

Інформаційною базою слугували наукові публікації українських та зарубіжних авторів, офіційні дані ДСНС України, Міністерства соціальної політики, ВООЗ, нормативно-правові акти, аналітичні звіти, а також матеріали міжнародних організацій (ООН, ЮНІСЕФ, Червоного Хреста тощо).

Практична значущість полягає в можливості використання запропонованих заходів та рекомендацій органами влади, місцевого самоврядування, соціальними службами та неурядовими організаціями для підвищення ефективності реагування на соціальні ризики в умовах

надзвичайних ситуацій.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, містить 2 рисунки, 13 таблиць, висновку, списку використаної літератури 48 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

1.1 Поняття та класифікація соціальних ризиків

Теоретичні засади суспільства ризику були закладені в роботах У. Бека та Е. Гіденса. У. Бек, досліджуючи феномен ризику, наголошував на тому, що зміна цінностей у соціальному виробництві, насамперед у виробництві нового знання та нових моделей соціальної взаємодії впливає на соціальні процеси та політичні інститути. Соціальні ризики, що виникають в суспільстві ризику, охоплюють усі сфери життєдіяльності, виходять за межі контролю соціальних інститутів, що забезпечують безпеку в суспільстві. Змінюючи соціальну структуру, вони сприймаються і усвідомлюються людьми тільки через знання.

Ризики поширюються в усіх сферах життєдіяльності (економічній, політичній, соціальній), а отже, їх вироблення передбачає фазу розповсюдження і фазу споживання ризику. Споживання ризику зумовлює акумуляцію та зростання до його накопичення та росту, відповідно, концентрація ризику спричиняє виникнення зворотного зв'язку, і споживання ризику стає одночасно його початком та виробництвом. Автор зазначає, що вагомі соціальними особливостями ризику є: ризик завжди створюється у соціальній системі; обсяг ризику є функцією якості соціальних відносин та процесів; ступінь ризику залежить від експертів та експертного знання.

Соціальні ризики характеризуються невимірюваністю, неконтрольованістю та латентністю, ступінь їх розповсюдження у значній мірі залежить від рівня розвитку суспільства [2, 3].

Британський соціолог Е. Гідденс, розглядаючи ризик на рівні соціальних систем, відмітив, що поява та поширення ризику є результатом модернізації, інституціоналізації, процесів глобалізації і наслідків ненавмисної побічної дії деяких факторів. Він стверджує, що соціальна дія, що

завжди ризикогенна, виникає в результаті прийняття рішення, заснованого на довірі до соціальної системи. Присутність довіри є обов'язковою умовою попередження чи мінімізації ризику, а її відсутність може призвести до деструктивних наслідків для соціальної системи [4,5].

Представник німецької школи соціології Н. Луман, наголошував на тому, що ризик є основною рисою соціальної дійсності, предметно розглядаючи особливості ризиків в різних сферах суспільства, включаючи політичну, економічну та технічну.

Автор розглядав ризик у системі координат соціальної диференціації. На відміну від поглядів У. Бека, Н. Луман розрізняє поняття ризик та небезпека та приділяє увагу проблемі попередження ризику [6,7]. В рамках теоретичного поля вивчення сучасних соціальних ризиків в країнах Європи [8], поняття «соціальні ризики» трактується як «ризики, з якими люди зустрічаються протягом життя в результаті економічних і соціальних змін, пов'язаних із переходом до постіндустріального суспільства» [9].

Цей підхід передбачає поділ соціальних ризиків на: універсальні; групові; ризики окремих етапів життя та ризики взаємовідносин поколінь. Ґрунтуючись на практичному досвіді українського суспільства, варто наголосити на важливості політичних, інституційних та історико-культурних факторів, що обумовлюють прояви соціальних ризиків.

У вузькому розумінні поняття «соціальний ризик» використовується у розрізі набуття людиною права на соціальний захист, тобто як ймовірність настання певних об'єктивних соціально-економічних обставин, внаслідок яких людина потребуватиме допомоги з боку держави [10].

Вітчизняні дослідники розглядають проблеми соціальних ризиків переважно у вимірі національної безпеки, державного управління, людського та соціального розвитку [11-13].

В цілому, погоджуючись з основними викладками щодо характеристик соціальних ризиків слід наголосити, що вони впливають на життєдіяльність індивідів, соціальних груп, локальних спільнот та суспільства у цілому,

проникаючи в різні сфери життєдіяльності суспільства.

Соціальні ризики в сучасних умовах необмежені у просторі та часі, їх поява та розповсюдження зумовлюється динамічністю, нестійкістю, непередбачуваністю соціально-економічних та політичних змін.

В рамках даного дослідження будемо спиратись на тезу про те, що соціальними ризиками слід вважати ті фактори соціально-економічної згуртованості, негативний прояв яких прямо впливає на зниження якості життя людини [14].

Соціальній сфері належить ключова роль у створенні сприятливих умов для розширеного відтворення людського потенціалу. Вона є рушійною силою інтенсифікації суспільного виробництва, підвищення рівня і якості життя та провідним фактором соціального включення та згуртованості. Цим визначається її економічне значення та пояснюється значимість попередження та мінімізації ризиків, що виникають в ній. Тривалий період радикальних соціально-економічних і політичних змін в Україні зумовив накопичення низки деструктивних процесів, що призвело до проблеми посилення інтенсивності прояву соціальних ризиків. Війна внесла суттєві зміни в функціонування вітчизняної соціально-економічної сфери та загострила існуючі проблеми.

У сучасному науковому дискурсі поняття «соціальний ризик» розглядається як можливість виникнення негативних соціальних наслідків, що впливають на добробут, безпеку, здоров'я та соціальну стабільність окремих груп населення чи суспільства загалом. Соціальні ризики можуть бути зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками — від економічної нестабільності до надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів чи техногенних катастроф.

Відомий німецький соціолог Ульріх Бек у своїй теорії ризикового суспільства наголошував, що з розвитком цивілізації та технологій ризики не зникають, а набувають нових форм, зокрема соціальних. На відміну від природних чи економічних ризиків, соціальні мають глибокий вплив на

людину як особистість і на суспільство в цілому — вони стосуються базових потреб: безпеки, стабільності, доступу до житла, охорони здоров'я, освіти тощо.

В умовах надзвичайних ситуацій соціальні ризики загострюються, оскільки держава і суспільство стикаються з додатковими викликами: масовим переміщенням населення, руйнуванням соціальної інфраструктури, втратою джерел доходу, психологічним стресом тощо.

Соціальні ризики поділяють за різними критеріями. Найпоширеніша класифікація включає:

1. За джерелом виникнення: економічні (безробіття, бідність, зростання цін); політичні (конфлікти, нестабільність влади); екологічні (наслідки катастроф, забруднення); медико-санітарні (пандемії, відсутність медичних послуг); техногенні (аварії на підприємствах, порушення інфраструктури); воєнні (збройні конфлікти, окупація територій).

2. За рівнем впливу: індивідуальні (впливають на окрему особу чи домогосподарство); групові (охоплюють окремі соціальні групи — пенсіонерів, ВПО, людей з інвалідністю); загальнонаціональні (масштабні ризики, що зачіпають усе суспільство).

3. За ступенем передбачуваності: очікувані (наприклад, сезонні епідемії, інфляція); неочікувані (раптові аварії, природні катастрофи, війна).

4. За тривалістю впливу: короткострокові (втрата роботи, зміна місця проживання); довгострокові (соціальна ізоляція, хронічне безробіття, втрата доступу до освіти).

У кризових умовах (як-от під час війни чи природної катастрофи) соціальні ризики посилюються через:

- зменшення можливостей держави забезпечити базові соціальні послуги;
- зростання кількості вразливих груп населення (внутрішньо переміщені особи, діти-сироти, люди з інвалідністю);
- нестабільність соціальних зв'язків та інституцій.

У таких умовах соціальні ризики стають не лише наслідком, а й каталізатором подальших кризових процесів, поглиблюючи нерівність, спричиняючи соціальну напругу та зменшуючи довіру до інститутів влади.

Соціальні ризики — це складна й багатовимірна категорія, яка потребує глибокого аналізу в умовах надзвичайних ситуацій. Їх класифікація дозволяє краще зрозуміти джерела загроз і розробити ефективні стратегії реагування. У сучасній Україні важливо не лише ідентифікувати ці ризики, а й упроваджувати комплексні механізми їх мінімізації.

1.2 Особливості соціальних ризиків у надзвичайних ситуаціях

Надзвичайні ситуації (НС) — це обставини, які виникають раптово або мають прогресуючий характер і загрожують життю, здоров'ю людей, порушують нормальні умови життєдіяльності населення. У таких умовах значно посилюються соціальні ризики, які мають як прямий, так і опосередкований вплив на населення, особливо на вразливі категорії.

Під час надзвичайних ситуацій соціальні ризики є одним із найнебезпечніших видів загроз, адже вони зачіпають не лише фізичне існування людей, а й їхнє соціальне благополуччя, доступ до ресурсів, роботу соціальних інституцій. Такі ризики можуть мати як негайний ефект (втрата житла, роботи, медичних послуг), так і довготривалий вплив (психологічні травми, соціальна ізоляція, порушення освіти та соціальної мобільності).

Залежно від типу НС — природної, техногенної чи соціально-політичної — змінюється характер соціальних ризиків. Наприклад:

- при природних катастрофах (повенях, землетрусах) зростає ризик втрати майна, розміщення у тимчасових умовах, порушення доступу до послуг;
- при техногенних аваріях — додаткові ризики для здоров'я,

відселення населення;

- при воєнних діях — масове переміщення осіб, втрата соціального захисту, розпад родинних і суспільних зв'язків.

У контексті надзвичайних ситуацій в Україні, особливо на тлі війни, можна виділити такі основні форми соціальних ризиків:

- Вимушене переміщення населення. Люди, які втратили домівки, стикаються з труднощами інтеграції, відсутністю житла, роботи, доступу до освіти та медицини. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) є однією з найбільш вразливих груп.

- Безробіття та економічна нестабільність. Закриття підприємств, руйнування інфраструктури призводить до втрати джерел доходу, посилення бідності, зростання залежності від державної допомоги.

- Обмежений доступ до соціальних послуг. Ураження закладів охорони здоров'я, шкіл, дитсадків, центрів зайнятості ускладнює надання базових послуг.

- Зростання психологічного навантаження. Населення переживає хронічний стрес, тривожність, посттравматичні розлади, особливо серед дітей та ветеранів.

- Соціальна ізоляція та нерівність. У кризових умовах зростає нерівність між регіонами, між тими, хто має доступ до ресурсів, і тими, хто його втратив.

- Погіршення демографічної ситуації. Зниження народжуваності, підвищення смертності, еміграція молоді та кваліфікованих фахівців.

Особливої уваги потребують групи, які є найбільш уразливими до соціальних ризиків під час НС:

- діти (особливо сироти або ті, хто втратив родичів);
- літні люди;
- особи з інвалідністю;
- багатодітні родини;
- ВПО;

- малозабезпечені та безробітні;
- жінки, що самостійно виховують дітей;
- учасники бойових дій.

Ці категорії часто мають обмежений доступ до інформації, ресурсів, соціального захисту, що поглиблює їхнє становище під час та після надзвичайної ситуації.

Соціальні ризики тісно пов'язані з економічними, екологічними, правовими та політичними ризиками. Наприклад:

- економічна криза, спричинена війною або катастрофою, породжує безробіття — соціальний ризик;
- руйнування інфраструктури впливає на доступ до медичних послуг — медико-соціальний ризик;
- обмеження прав і свобод громадян — правовий аспект соціального ризику.

Це вимагає міжсекторального підходу до їх вивчення і вирішення, де враховуються соціальні, економічні, правові й психологічні чинники.

Несвоєчасне реагування на соціальні ризики в умовах НС може призвести до: зростання соціальної напруги та конфліктів; зниження довіри до влади та інституцій; масової еміграції та втрати людського потенціалу; довготривалих соціально-економічних втрат.

Водночас, ефективне управління соціальними ризиками сприяє стійкості суспільства та швидшому відновленню після кризи.

Соціальні ризики в умовах надзвичайних ситуацій є однією з найважливіших проблем для державної політики та громадянського суспільства. Вони мають складну структуру, тісно переплетені з іншими видами ризиків і проявляються найбільш гостро у вразливих категорій населення. Усвідомлення цих особливостей є необхідною передумовою для розробки ефективних заходів мінімізації ризиків та підвищення соціальної стійкості у кризових умовах.

1.3 Методологія оцінки соціальних ризиків

Сучасна наукова практика виділяє такі проблеми в сфері управління соціальними ризиками в Україні, які потребують негайного вирішення:

- відсутність ефективної системи профілактичних заходів у системі управління соціальними ризиками та системі раннього виявлення соціальних проблем, яка б дозволила знизити рівень соціального напруження в суспільстві;

- відсутність загальнодержавної стратегії мінімізації соціальних ризиків як частини державної стратегії соціально-економічного розвитку, спрямованої на оцінювання й компенсацію соціальних ризиків;

- надзвичайно високий рівень участі держави у сфері соціального захисту, надзвичайно слабка участь у її функціонуванні населення [13, с. 19];

- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальними установами;

- невідповідність національної системи соціального захисту та соціального забезпечення європейським стандартам і низькі темпи модернізації її системи;

- недостатність коштів для фінансування заходів у сфері соціального захисту населення та відсутність ефективного механізму соціальної стандартизації [13, с. 20].

Потрібно зауважити, що процеси формування й реалізації державної політики у сфері управління соціальними ризиками не можуть існувати без належних нормативно-правових, адміністративно-управлінських та економічних інструментів, методів і важелів, які є фундаментом соціального механізму державного управління соціальними ризиками. Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду питання про механізм формування та реалізації державної політики у сфері управління соціальними ризиками в Україні, доцільно з'ясувати сутність понять «механізми державного управління» та

«механізми формування та реалізації державної політики у сфері управління соціальними ризиками».

У науковій літературі термін «механізм державного управління» є досить поширеним, однак дослідники та практики пропонують різні підходи до його тлумачення, визначення структури й змісту. Для більш докладного розуміння цієї дефініції необхідно зауважити, що загалом у наукових дослідженнях із державного управління під механізмами розуміють «механізм прийняття управлінських рішень», тобто управлінські технології [15].

Так, фахівець у галузі державного управління та адміністративного права В. Авер'янов тлумачить це поняття як сукупність державних органів, організованих у систему для виконання цілей або завдань державного управління відповідно до їх правового статусу і масиву правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Причому елементами механізму державного управління є система органів виконавчої влади, сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку [5].

За визначенням Н. Нижник та О. Машкова, механізм державного управління є складною системою управління, що забезпечує вплив на внутрішні та зовнішні фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта [12].

Фахівці у галузі державного управління В. Бакуменко та В. Князев трактують «механізми державного управління» як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [6].

За твердженням Ю. Тихомирова, механізм державного управління – це «демократична державна організація управлінського впливу на суспільні процеси» [16].

На думку Г. Атаманчука, «механізмом державного управління є складна

система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління» [1].

Загалом, як слушно зауважують Р. Рудницька та О. Сидорчук, в існуючій системі механізмів державного управління можна виокремити вісім головних елементів: методи, стимули, важелі, інструменти, правове, нормативне та інформаційне забезпечення, політика [15].

На основі аналізу підходів до визначення змісту та сутності дефініції «механізми державного управління» автор пропонує поняття «механізм державного управління соціальними ризиками» розуміти як цілісну систему, що включає в себе сукупність послідовних етапів, взаємопов'язаних структурних елементів, що взаємодіють і визначають порядок, особливості, інструменти та методи впливу суб'єктів державного управління (органи державної влади, органи місцевого самоврядування) на об'єкти управління (соціальна сфера, соціальні ризики) з метою мінімізації соціальних ризиків для формування та реалізації дієвої державної соціальної політики, узгодження її інтересів і дій у напрямі забезпечення гідного рівня життя населення, де об'єктом управління виступають саме соціальний ризик і вплив настання ризикових подій на соціально-економічний розвиток, рівень добробуту та життєздатності населення, а суб'єктом – державні та територіальні органи управління загальної й спеціальної компетенції, що здійснюють цілеспрямований вплив на соціальний ризик як об'єкт управління та наслідки його дії, застосовуючи різні методи та інструменти управлінського впливу [1].

Формування та реалізація сучасної державної соціальної політики в сфері управління соціальними ризиками покликана забезпечити достатній рівень матеріального добробуту суспільства, високий рівень соціального захисту та соціальної безпеки в суспільстві, досягнення соціальної справедливості, стабільності та його соціальної цілісності [17].

З огляду на сказане головною метою соціальної політики в державі можна вважати створення умов для соціального розвитку, де сфера економіки стає гарантом соціального забезпечення в разі настання несприятливих умов

через механізми соціального захисту населення на основі узгоджених дій органів державного та самоврядного управління.

Згідно з визначенням В. Надраги, управління ризиком – це процес вироблення певної стратегії, яка спрямована на досягнення балансу між користю внаслідок зменшення ризику та витратами, що зумовлює реалізацію обраної системи дій (включаючи відмову від них). Як основоположний методологічний принцип управління соціальними ризиками беруть необхідність забезпечення пропорційності негативних наслідків і міри можливості настання непередбачуваних подій шляхом їх оцінки у відповідних одиницях вимірювання.

Достатня увага держави до проблеми управління соціальними ризиками, залучення громадськості та бізнесу до участі у формуванні дієвої соціальної політики та прийнятті обґрунтованих управлінських рішень щодо прогнозування соціальних ризиків і мінімізації їх впливу нададуть змогу підвищити довіру суспільства до трансформацій і реформ соціальної сфери [11].

Сучасний дослідник О. Разумковський доводить, що управління ризиками як одна з найважливіших технологій світової цивілізації XXI ст., є магістральним шляхом прогресу та надає змогу мінімізувати та змінювати загрози й небезпеки [4]. У науковій літературі та міжнародній практиці процес управління соціальними ризиками поділяють на певні послідовні етапи [8; 2], що подані на рис. 1.1.

Крім того, для ефективного управління соціальними ризиками з метою їх нівелювання в сучасних дослідженнях із ризик-менеджменту вважають необхідною ідентифікацію соціальних ризиків, контроль за наслідками їх актуалізації та розробку впливових превентивних заходів [9].

У сучасній системі державного управління використовуються різні методи боротьби з ризиками. Існуючі наукові методи можна поділити на дві групи залежно від способу їх впливу, а саме на активні та пасивні [2] (рис. 1.2).

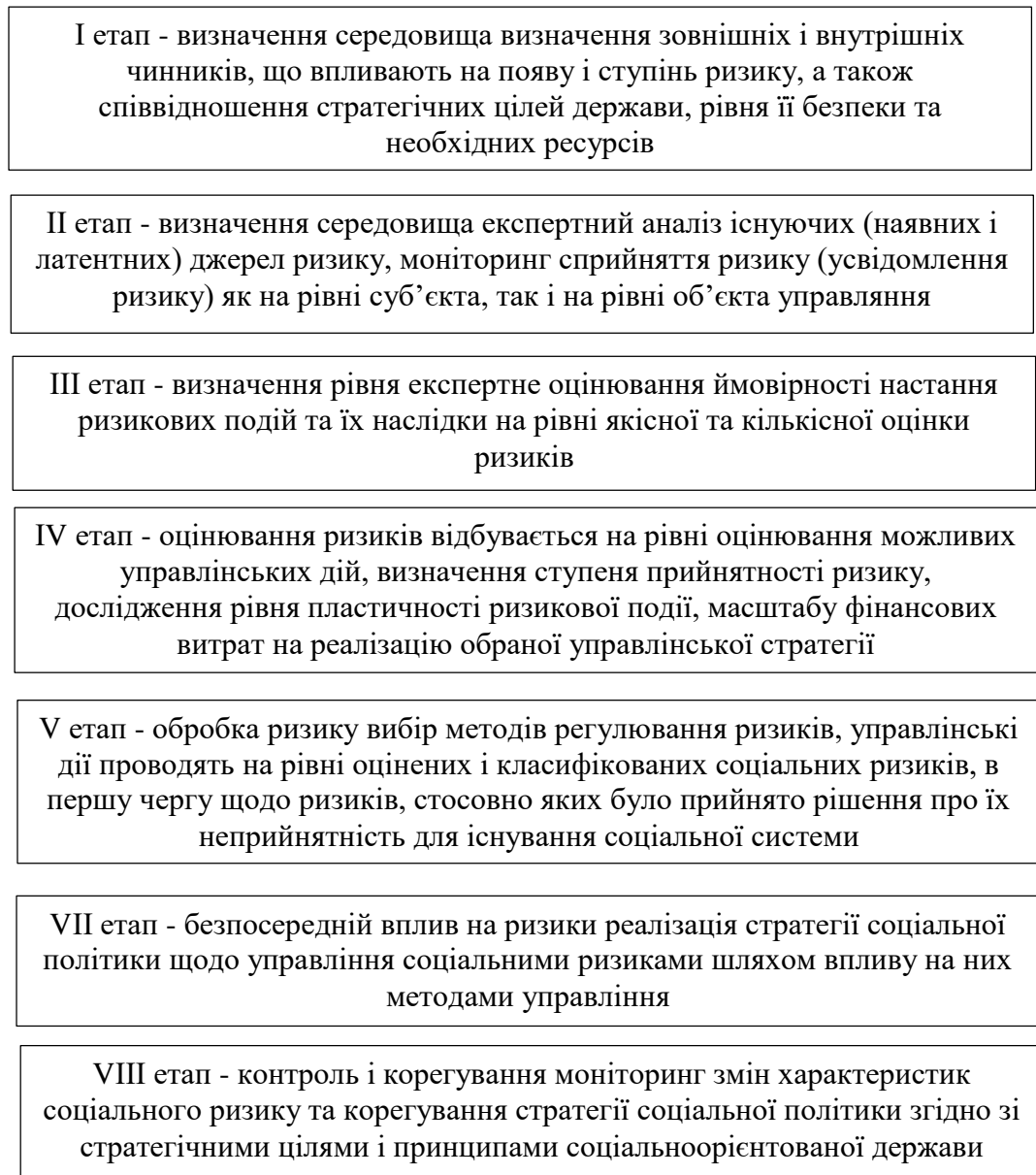

Рис. 1.1. Процес управління соціальними ризиками

*Примітка: згруповано автором на основі джерела [8]

Концепт сучасної державної політики у сфері управління соціальними ризиками вимагає від державної влади таких управлінських заходів, що враховують особливості соціальних ризиків, тому в контексті цього дослідження доцільним є розгляд методів управління ризиком, що подані нижче, з погляду державного управління:

1. Запобігання ризику – нівелювання соціального ризику шляхом збереження трудового доходу при настанні дії соціальних ризиків. Цей напрям

характерний для держав, що мають сталі економічні показники. Кожному громадянину гарантовано високий рівень добробуту, а в разі виникнення соціальних ризиків можливе покриття будь-яких матеріальних збитків від настання несприятливих умов за рахунок соціального страхування.

Рис. 1.2. Сучасні методи управління соціальними ризиками

Джерело: згруповано та доповнено автором на основі джерела [2; 3; 4; 7; 9].

2. Ігнорування ризику – відмова державних органів влади від будь-яких дій щодо підтримки громадян своєї країни в разі виникнення соціального ризику. Такий підхід властивий країнам раннього періоду цивілізації. Наразі такого підходу не дотримується жодна із сучасних країн світу.

3. Поглинання ризику, що передбачає покриття соціальних ризиків: держава гарантує громадянам забезпечення базових потреб існування, що потрібно класифікувати як державне соціальне забезпечення на рівні мінімальних соціальних гарантій. У цьому підході немає еквівалентності між суб'єктом та об'єктом соціальної допомоги.

4. Розподіл ризику, що ґрунтується на використанні механізму соціального страхування, що формує за рахунок грошових внесків цільові соціальні страхові фонди на державному та приватному рівнях. Ця система передбачає страхування фінансових відносин між суб'єктом та об'єктом державної політики в контексті надання / отримання соціальної допомоги [14].

Висвітлюючи описані методи управління соціальними ризиками з боку держави, автор зауважує, що перші два є непрямими згідно з принципами

державного управління соціальними процесами в суспільстві, тоді як третій та четвертий – прямі методи підтримки населення, що мають на меті здійснення певних соціальних заходів як частини системи соціального захисту населення. Управління ризиками згідно з теорією ризик-менеджменту в цьому випадку здійснюється відповідно до ступеня дієвості управлінських рішень.

Адаптуючи вищезазначені надбання ризик-менеджменту до специфіки соціальної системи, а саме сфери управління соціальними ризиками, методи управління було трансформовано. Так, метод локалізації ризиків надає змогу впровадити чіткий контроль за вузькими ділянками діяльності об'єкта управління [7], щоб забезпечити часткову мінімізацію певного соціального ризику на окремих територіях (регіонах).

Використання цього методу звужує поле діяльності механізмів управління соціальними ризиками, що не дозволяє вирішити проблему нівелювання соціальних ризиків у повному спектрі і може призвести до поглиблення нерівності регіонів. Хоча в умовах сучасної політики децентралізації локалізація може виявитися дієвою як метод управління соціальними ризиками на регіональному рівні. При використанні методу ухилення від ризиків суб'єкт управління проводить заходи з мінімізації тільки традиційних ризиків, не враховуючи трансформаційних змін у суспільстві, або відмовляється від будь-яких рішень, а також від будь-яких інновацій, що можуть призвести до настання ризику.

Застосування цього методу призведе до поширення й поглиблення нових соціальних ризиків, що негативно вплине на рівень добробуту населення. Звернення до методу збереження ризиків викликає ситуацію, коли суб'єкт управління залишає за собою відповідальність за наслідки впливу соціальних ризиків. Упровадження цього методу вимагає від держави значного підвищення фінансування соціальної сфери, оскільки пропонує перенести весь ступінь соціальної відповідальності з усіх учасників процесу управління соціальними ризиками (недержавні організації, страхові установи, приватні підприємці, громадяни), ставлячи її тільки в розряд відповідальності держави.

У сучасних реаліях розвитку українського суспільства використання цього методу не вирішить питання мінімізації соціальних ризиків та призведе до появи нових загроз і суперечностей у суспільстві [3].

Розподіл, або диверсифікація ризику передбачає розподіл управлінських дій між партнерами в просторі дій і операцій у часі, вступ до надсистеми та різного роду диверсифікації. Цей метод ґрунтується на використанні в управлінні соціальними ризиками принципів соціального партнерства, що дозволить залучити до процесу мінімізації соціальних ризиків усі рівні державного й муніципального управління, а також громади. При впровадженні методу компенсації ризику основою прийняття управлінських рішень є заходи із запобігання соціальним ризикам завдяки ретельному стратегічному плануванню, прогнозуванню, створенню сценаріїв розвитку, моніторингу, впровадженню системи резервів та активному використанню інновацій. Цей метод, на думку автора, є достатньо привабливим для управління соціальними ризиками, оскільки лише дієва Стратегія управління соціальними ризиками, що враховуватиме всі внутрішні зміни в суспільстві та можливі наслідки впливу зовнішніх чинників, надасть змогу нівелювати соціальні ризики шляхом зниження їх до допустимого рівня, що сприятиме стабілізації рівня життя населення.

Окрім компенсації, досить дієвим у сфері управління соціальними ризиками є метод передачі ризиків. Він дозволяє мінімізувати соціальні ризики шляхом передачі суб'єктом управління всіх можливих матеріальних наслідків настання соціальних ризиків іншому суб'єкту соціально-економічної діяльності (наприклад недержавним страховим компаніям, підприємству, приватному сектору), який у подальшому перебирає на себе відповідальність за забезпечення певних соціальних ризиків.

Таким чином держава гарантує забезпечення захисту від соціальних ризиків, але передає відповідальність за їх покриття і фінансове забезпечення на приватний сектор, регіональні та місцеві бюджети.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проведене дослідження у розділі першому свідчить, що державна політика в сфері управління соціальними ризиками в своїй основі повинна базуватися на системному підході та стратегічному плануванні реформування соціальної сфери. Заходи державної політики щодо мінімізації соціальних ризиків з урахуванням компетентного управління мають створити умови для досягнення рівноваги між ступенем економічного розвитку та рівнем добробуту окремого члена суспільства.

Впровадження ефективних методів управління соціальними ризиками є одним із головних пріоритетів формування та реалізації дієвої державної соціальної політики. На основі аналізу підходів до сучасних методів ризик-менеджменту з точки зору науки державного управління з'ясовано, що в сучасній системі державного управління використовують різні методи боротьби з ризиками. Існуючі наукові методи можна класифікувати залежно від способу їх впливу.

Серед досліджених методів державного управління соціальними ризиками найбільш дієвим є метод використання прогнозування ризиків і безпеки на тривалу перспективу при прийнятті управлінських рішень. Упровадження зазначеного методу позитивно вплине на соціально-економічну стабільність в українському суспільстві за рахунок упровадження превентивних заходів на основі стратегічного управління.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка сучасного стану реалізації соціальної політики держави

Соціальна політика є ключовим інструментом державного управління, спрямованим на забезпечення гідного рівня життя громадян, підтримку вразливих верств населення та забезпечення соціальної справедливості. Особливої актуальності вона набуває в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема таких, як війна, пандемія, техногенні та природні катастрофи, які суттєво ускладнюють реалізацію базових соціальних гарантій.

Соціальна політика держави — це система правових, економічних, організаційних та адміністративних заходів, спрямованих на: забезпечення соціального захисту населення; підтримку незахищених верств; створення умов для соціальної стабільності; зменшення соціальної нерівності; гарантування прав на охорону здоров'я, освіту, працю, пенсійне забезпечення тощо.

На соціальний захист населення у 2025 році було передбачено 420,9 млрд грн, це обсяг фінансування на рівні очікуваних видатків 2024 року. У цих дуже складних умовах потрібно було забезпечити, щоб кожна гривня підтримки дійшла до людини, яка її потребує. Відповідно, Міністерство робило подальші кроки для підвищення адресності всіх допомог, максимально розширивши соціальні послуги, шляхом забезпечення поєднання соціальних виплат і послуг, щоб людина могла отримати комплексну підтримку від держави.

Пріоритетами реалізації соціальної політики у 2025 році стали:

Пріоритет 1: Захист українців від ризику бідності. На підтримку малозабезпечених родин у 2025 р. планувалося спрямувати 19,7 млрд грн. Цих видатків вистачило для того, щоб захистити найбільш вразливі

малозабезпечені родини.

За пропозицією Мінсоцполітики передбачено було підвищення рівня забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям на 5% (для працездатних осіб з 55% до 60%, для дітей з 140% до 145%). [42]

Крім того, на соціальний захист українців, які потрапили у складні життєві обставини, передбачили 81,8 млрд грн. Зокрема, передбачено збереження у 2026 році виплати на проживання для ВПО як кризової виплати, яка є частиною підтримки Уряду для внутрішньо переміщених осіб. Розмір виплати залишається незмінним: 3 тис. грн – для осіб з інвалідністю та дітей, 2 тис. грн – для інших осіб.

На виплату житлових субсидій і пільг – 42,3 млрд грн. Ця сума дорівнює обсягу прогнозних витрат на субсидії і пільги у 2024 р.

Пріоритет 2: Підтримка осіб з інвалідністю. Сьогодні в Україні проживає близько 2,8 млн людей з інвалідністю. На жаль, ця цифра зростає – тяжкі травмування та інвалідності українці отримують, захищаючи Батьківщину, або ж через обстріли з боку країни-агресора.

Мета Мінсоцполітики – допомогти цим людям мати гідне життя, за потреби – професійний і якісний догляд та достатню фінансову підтримку; а за можливості – повернення до роботи, отримання власного доходу й максимальну інтеграцію в суспільно-економічне життя.

На соціальний захист осіб з інвалідністю в Держбюджеті передбачено було 6,7 млрд грн. В порівнянні з 2024 р. – на 0,3 млрд більше, а саме:

- на забезпечення ДЗР (додатковими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення – 4,6 млрд грн,
- протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення – 1,1 млрд грн,
- на реабілітацію дітей з інвалідністю – 1 млрд грн.

Пріоритет 3: Створення умов для того, щоб кожна дитина зростала в сімейному середовищі. На соціальний захист дітей та сім'ї передбачено 27,4 млрд грн. Значна частина цих коштів буде спрямована на те, щоб діти, які через різні обставини залишились без батьківської турботи, могли зростати в сімейному оточенні.

Посилювався фокус на сімейне виховання, тому збільшували видатки на відповідне фінансування. Адже прагнення в тому, щоб кожна дитина мала можливість жити в родині, відчувати любов і підтримку щодня. Тому на виплату допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя передбачено було 251,7 млн грн (у 2024 – 79,4 млн грн), видатки збільшені на 172,3, млн грн, або 317%; на оплату послуги патронату над дитиною – 157,7 млн грн (у 2024 – 114,4 млн грн), видатки збільшені на 43,3 млн, або 138%; на виплату допомоги на дітей-сиріт, які виховуються у прийомних сім'ях, – 632,3 млн грн (у 2024 – 464 млн грн), видатки збільшені на 166 млн, або 36%; на виплату допомоги на дітей-сиріт, які виховуються у будинках сімейного типу, – 1,07 млрд грн (у 2024 – 841 млн грн), видатки збільшені на 229 млн, або 27%.

Пріоритет 4: Розвиток системи соціальних послуг. Соціальні послуги – це інструмент, який допомагає українцям долати труднощі і повертатися до активного соціального і економічно незалежного життя. Довгий час важливість якісних соціальних послуг була недооціненою. Війна внесла свої корективи у сферу соціальної підтримки. З'явився попит на ті послуги, яких раніше не існувало в країні, і які були впровадженні у відповідь на нові потреби українців.

У 2025 році Мінсоцполітики планувало спрямувати на розвиток системи соціальних послуг – 1,6 млрд грн, це на понад 50% більше, ніж у 2024 році, зокрема:

- Оплата вартості комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Це експериментальний проект із впровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості у Центрах життєстійкості. Створення та розбудова, спільно з місцевими громадами, таких Центрів

дозволить забезпечити надання послуг психосоціальної підтримки для осіб/ сімей, які перебувають у СЖО або належать до вразливої групи населення. За даним напрямом планується спрямувати 604,8 млн грн (у 2024 – 464,2 млн грн).

- Надання окремих соціальних послуг особам похилого віку, особам з інвалідністю з числа ВПО, які перебувають у складних життєвих обставинах в закладах, які належать до сфери управління Мінсоцполітики – 109 млн грн (у 2024 – 99,9 млн грн).

- Надання послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей у військових частинах – планується спрямувати 97,6 млн грн (на рівні минулого 2024 р. – 97,6 млн грн).

- Надання соціальних послуг стаціонарного догляду та підтриманого проживання ВПО похилого віку, особам з інвалідністю за принципом “гроші ходять за людиною” (особи з інвалідністю, самотні особи похилого віку), поза установами – 366,9 млн грн.

- Оплата послуги денного догляду для дітей з інвалідністю – 328,6 млн грн.

Таким чином, формуючи соціальний бюджет на 2025 рік в умовах надзвичайних викликів і вкрай обмежених фінансових ресурсів, Мінсоцполітики ставило за мету – забезпечити підтримку українцям у складних життєвих обставинах, повернути їхню спроможність жити самостійним економічним життям, спрямувати кожен гривню на допомогу тим громадянам, які її найбільше потребують.

Мінсоцполітики, у свою чергу, продовжить працювати над пошуком ресурсів, у т.ч. – за рахунок міжнародних партнерів, для підтримки українців з найбільш вразливих категорій.

У період 2022–2025 років фінансова політика України під впливом повномасштабної війни суттєво змінилась: значна частина державних видатків була перенаправлена на оборону, безпеку та гуманітарну підтримку, водночас забезпечення соціального захисту населення залишалося одним з ключових

пріоритетів держави (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Соціальні видатки державного бюджету України у 2022–2025 рр.

Рік	Загальні соціальні видатки (млрд грн)	Основні статті витрат	Ключові особливості року
2022	450	Пенсії, допомога ВПО, субсидії, підтримка малозабезпечених	Повномасштабне вторгнення, екстрене фінансування базових потреб, часткова переорієнтація бюджету
2023	447,6	Пенсії, соцдопомога, підтримка ветеранів (6,8 млрд), освіта (156 млрд), медицина (176,1 млрд)	Зростання витрат на ветеранів та ВПО, стабілізація соціальної політики
2024	470	Пенсійні виплати, ВПО, субсидії, підтримка родин, ветеранів	Збільшення обсягів фінансування соціального захисту; гуманітарна допомога; понад 1,2 млн осіб отримали доступ до медичних послуг
2025 (план)	586	Пенсії, підтримка сімей з дітьми, адресна допомога, ветерани, ВПО	Пріоритет збереження допомоги найбільш вразливим категоріям; підвищення адресності програм; зростання навантаження через війну

Джерело: складено автором [42]

Дані в табл. 2.1 узагальнюють динаміку соціальних видатків державного бюджету України у 2022–2025 роках. Представлені дані демонструють, що навіть в умовах повномасштабної війни, соціальна сфера залишалась одним із пріоритетів державної фінансової політики. Аналіз свідчить про гнучку адаптацію бюджету до кризових умов і зростання соціального навантаження на державу.

У 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення, держава оперативно переорієнтувала бюджетну політику на покриття нагальних соціальних потреб. Загальні соціальні видатки склали орієнтовно 450 млрд грн, що включало: пенсійні виплати; підтримку ВПО; субсидії; допомогу малозабезпеченим. Цей період характеризувався екстремим фінансуванням базового захисту громадян та запуском нових соціальних програм, таких як

«єДопомога».

У 2023 році видатки залишалися стабільно високими — 447,6 млрд грн. У структурі витрат зросла увага до підтримки: ветеранів війни (6,8 млрд грн); освіти (156 млрд грн); охорони здоров'я (176,1 млрд грн). Це свідчить про розширення соціального фокусу — від лише базового захисту до системної підтримки сфер, що забезпечують стійкість суспільства в умовах тривалої війни.

У 2024 році соціальні видатки зросли до 470 млрд грн. Основні напрямки: пенсійні виплати; допомога ВПО; субсидії на ЖКГ; підтримка сімей з дітьми; заходи для ветеранів.

Ключовим є також залучення міжнародної гуманітарної підтримки, зокрема: понад 1,2 млн осіб отримали доступ до медичних послуг; підтримка у сфері психосоціального захисту. Це демонструє посилення державної ролі в забезпеченні соціального добробуту навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів.

У бюджеті на 2025 рік заплановано рекордну суму соціальних витрат — 586 млрд грн, що пояснюється: зростанням кількості осіб, які потребують підтримки; підвищенням адресності соціальних програм; акцентом на допомогу сім'ям, ВПО, ветеранам. Збільшення видатків передбачає зосередження ресурсів на найвразливіших категоріях, підвищення ефективності механізмів соціального захисту та посилення прозорості.

Усі роки досліджуваного періоду демонструють стабільно високий рівень соціальних видатків. Попри війну, держава зберегла фокус на соціальній підтримці населення, розширюючи охоплення та модернізуючи інструменти. У 2025 році очікується рекордне фінансування соціальної сфери, що свідчить про усвідомлення державою ключової ролі соціального захисту у період національної кризи.

Аналіз складу та структури соціальних видатків державного бюджету України за 2022–2025 роки наведено в табл. 2.2

Дані наведені в табл. 2.2 демонструють динаміку соціальних видатків

державного бюджету України у 2022–2025 роках, а також їхню частку в загальній структурі видатків. Аналіз свідчить про зміну бюджетних пріоритетів у відповідь на виклики війни, гуманітарної кризи та необхідності поступового переходу до відновлення.

Таблиця 2.2

Склад соціальних видатків державного бюджету України за 2022–2025 роки,
млрд.грн.

Показники	2022	2023	2024	2025	Абсол.відх 2025 від 2024	Темп росту 2025 від 2024, %
Соціальний захист	426	469,3	464,7	420,9	-43,8	90,57
Підтримка ветеранів	6,8	7,5	12,3	10,5	-1,8	85,37
Освіта	58,5	60,4	64,7	198,9	134,2	307,42
Охорона здоров'я	184,3	179,3	201,4	217	15,6	107,75
Разом соціальних видатків	675,6	716,5	743,1	847,3	104,2	114,02
Всього видатків	2705,7	4014,8	4488,3	3549,3	-939	79,08
Частка соціальних видатків у загальній сумі видатків, %	24,97	17,85	16,56	23,87	7,32	144,19

Джерело: складено автором [42]

Соціальні видатки в абсолютному вимірі зростають з 675,6 млрд грн у 2022 році до 847,3 млрд грн у 2025 році. Це приріст на 25,4 % за період.

Водночас загальні бюджетні видатки у 2025 р. скорочуються — з піку у 2024 році (4488,3 млрд грн) до 3549,3 млрд грн, що є зменшенням на 939 млрд грн (або -20,9 %).

Попри це, частка соціальних видатків у загальній структурі бюджету зростає — з 16,56 % у 2024 р. до 23,87 % у 2025 р. Це свідчить про переналаштування пріоритетів на соціальну підтримку населення в умовах переходу від активної фази війни до відновлення.

Видатки на соціальний захист: у 2022–2024 роках обсяг витрат на соціальний захист залишався стабільним (від 426 до 469,3 млрд грн).

У 2025 р. очікується зниження до 420,9 млрд грн, що означає скорочення на 43,8 млрд грн (або -9,4 %). Це може бути пов'язано з: оптимізацією програм; переходом до більш адресної допомоги; зменшенням кількості отримувачів,

зокрема серед ВПО, у зв'язку з поверненням частини населення додому або працевлаштуванням.

Щодо підтримки ветернів спостерігається зростання фінансування з 6,8 млрд грн у 2022 р. до 12,3 млрд грн у 2024 р. У 2025 р. очікується невелике зменшення до 10,5 млрд грн (темп росту $-14,63\%$). Це може бути зумовлено завершенням деяких одноразових виплат, та переходом до довготривалих реабілітаційних і працевлаштувальних програм. Важливо, що попри зниження, показник у 2025 р. лишається вищим, ніж у попередні роки.

Освіта — різке зростання. Найбільш помітна зміна — у сфері освіти. У 2025 р. передбачено 198,9 млрд грн, що майже втричі більше, ніж у 2024 р. (64,7 млрд грн). Темп зростання — $307,42\%$. Це свідчить про: масове відновлення та модернізацію освітньої інфраструктури; підвищення зарплат вчителям; впровадження нових освітніх програм після війни; посилення безпеки в школах (укриття, охоронні системи тощо).

Охорона здоров'я — стабільне зростання: видатки на медицину зростають із 201,4 млрд грн у 2024 р. до 217 млрд грн у 2025 р. Темп росту — $107,75\%$ (помірне, але стабільне зростання). Це пояснюється: триваючим відновленням медичних закладів; розвитком системи охорони психічного здоров'я; підвищенням рівня охоплення населення медичними послугами.

Частка соціальних видатків у загальному бюджеті: у 2022 р. соціальні видатки становили $24,97\%$ бюджету; у 2023 — $17,85\%$; у 2024 — $16,56\%$; у 2025 — $23,87\%$ (зростання на 7,32 відсоткових пункти, або темп росту $144,19\%$). Це свідчить про відновлення балансу між військовими та соціальними пріоритетами: зменшення воєнних витрат і фокус на відбудову соціальної сфери.

Соціальна сфера залишається пріоритетною, навіть попри зменшення загального бюджету у 2025 році.

Найбільше зростання видатків спостерігається в освіті, що вказує на довгострокову стратегію держави з відновлення людського капіталу.

Поступове зменшення витрат на соціальний захист і підтримку ветернів

свідчить про перехід до стійких, менш екстрених механізмів допомоги.

Рівень соціальних витрат у структурі бюджету у 2025 р. повертається до рівня 2022 р., що є позитивним сигналом з точки зору соціальної стабільності.

Таким чином, підсумок проведеного дослідження вище є визначення сильних та слабких сторін соціальної політики з застосуванням SWOT-аналізу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз реалізації соціальної політики України у 2025р.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Розгалужена система соціального захисту (допомоги, субсидії, пільги)	Обмежене фінансування через військові витрати
Наявність державних програм підтримки ВПО та вразливих груп	Бюрократичні процедури, складність доступу до допомоги
Співпраця з міжнародними організаціями (ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест)	Територіальна нерівність у доступі до соціальних послуг
Активний розвиток цифрових сервісів («Дія», «ЄДопомога»)	Недостатній рівень цифрової грамотності серед окремих груп
Створення реєстрів ВПО та прозорих механізмів обліку	Перевантаження соціальних служб, брак персоналу
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Подальша цифровізація послуг та спрощення процедур	Тривала війна і нові надзвичайні ситуації поглиблюють соціальні проблеми
Залучення додаткової міжнародної допомоги	Зростання бідності, безробіття та еміграції населення
Розвиток соціальних послуг у громадах (децентралізація)	Руйнування інфраструктури у прифронтових та деокупованих регіонах
Підвищення кваліфікації соціальних працівників	Зниження довіри населення до органів влади у разі неефективної реалізації політики

Джерело: складено автором

Згідно з даними наведеними в табл. 2.3 можна стверджувати, що SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити поточний стан реалізації соціальної політики в Україні, визначивши її внутрішні ресурси та обмеження (сильні й слабкі сторони), а також зовнішні чинники впливу (можливості та загрози). В умовах тривалої війни та гуманітарної кризи цей інструмент особливо корисний для формування адаптивних стратегій державного управління.

Таким чином, сильні сторони (Strengths):

1. Розгалужена система соціального захисту — Україна зберегла

ключові інструменти підтримки населення: пенсії, субсидії, соціальні допомоги. Це свідчить про функціонування базових механізмів соціальної безпеки навіть у критичних умовах.

2. Наявність програм для ВПО та вразливих груп — Спеціалізовані державні програми (грошові виплати, компенсації за житло, психологічна допомога) охоплюють мільйони громадян, які опинились у складних життєвих обставинах.

3. Співпраця з міжнародними організаціями — Україна отримує постійну гуманітарну, фінансову та експертну підтримку від ООН, ЮНІСЕФ, UNHCR, Червоного Хреста та ін., що підсилює її внутрішній потенціал.

4. Цифровізація соціальних послуг — Запровадження платформ «Дія», «єДопомога», електронних реєстрів покращило доступ до послуг та зменшило корупційні ризики.

5. Прозорі механізми обліку ВПО — Удосконалення реєстрації дозволяє краще планувати обсяги допомоги, а також контролювати її ефективність.

Поруч з сильними сторонами завжди є слабкі місця в політиці (Weaknesses):

1. Обмежене фінансування через потреби оборони — Значна частина державного бюджету спрямовується на сектор безпеки та оборони, що знижує ресурсну базу соціальної політики.

2. Бюрократичні процедури — Попри цифрові рішення, багато процедур залишаються складними або не до кінця автоматизованими, що створює бар'єри для частини населення.

3. Територіальна нерівність — Доступ до соціальних послуг у прифронтових і деокупованих регіонах залишається обмеженим через руйнування інфраструктури й нестачу кадрів.

4. Низький рівень цифрової грамотності — Частина населення (особливо літні люди, люди з інвалідністю) має труднощі з користуванням онлайн-сервісами.

5. Перевантаження соціальних служб — Значне зростання звернень призвело до надмірного навантаження на працівників соціальної сфери, що впливає на якість послуг.

Розгляд сильних сторін дозволяє визначити можливості (Opportunities):

1. Подальша цифровізація та спрощення процедур — Удосконалення ІТ-рішень може зробити соціальні сервіси ще доступнішими та ефективнішими.

2. Залучення міжнародної допомоги — Україна має потенціал розширення партнерств для реалізації нових програм: реабілітації ветеранів, підтримки ВПО, розбудови психосоціальної підтримки.

3. Розвиток соціальних послуг у громадах — Децентралізація дає змогу органам місцевого самоврядування формувати власні підходи до подолання соціальних ризиків.

4. Підвищення кваліфікації соцпрацівників — Навчальні програми та міжнародні ініціативи допоможуть підвищити професійний рівень кадрів, що особливо важливо для роботи у кризових умовах.

В стратегічних сценаріях розвитку завжди велику увагу приділяють слабким сторонам, які свідчать про загрози (Threats):

1. Тривала війна та нові надзвичайні ситуації — Постійна нестабільність ускладнює планування політики, збільшує кількість постраждалих і витрати на соціальні потреби.

2. Зростання бідності та еміграції — Погіршення економічної ситуації провокує відтік працездатного населення та посилює навантаження на систему соцзахисту.

3. Руйнування інфраструктури — Знищення шкіл, лікарень, ЦНАПів у постраждалих регіонах ускладнює надання послуг навіть за наявності фінансування.

4. Зниження довіри до держави — Якщо соціальна політика не забезпечує реальної підтримки, зростає соціальне напруження та недовіра до влади, що шкодить стабільності.

SWOT-аналіз показує, що в Україні є сильна база для реалізації соціальної політики, проте її стійкість залежить від здатності усувати внутрішні бар'єри (бюрократія, кадровий дефіцит) та реагувати на зовнішні загрози (війна, бідність). Успішна реалізація соціальних програм у 2025 році можлива лише за умови координації всіх рівнів влади, підтримки громадських ініціатив і максимального використання міжнародної допомоги та цифрових технологій.

2.2 Оцінка соціальних наслідків надзвичайних ситуацій: аналіз вітчизняного досвіду

У сучасних умовах реалізація соціальної політики в Україні має подвійний виклик: з одного боку — необхідність швидкого реагування на кризові ситуації (збройний конфлікт, внутрішнє переміщення населення), з іншого — обмежені ресурси державного бюджету та економічна нестабільність.

На сьогодні в Україні реалізуються такі ключові напрями соціальної політики:

1. Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО): надання щомісячної фінансової допомоги ВПО; забезпечення тимчасовим житлом; створення електронного реєстру ВПО; програми соціальної адаптації та працевлаштування (табл. 2.4).

Дані наведені в табл. 2.4 відображають ключові показники щодо кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні та надання їм допомоги на проживання у період з 2022 по 2024 рік. Представлені дані дозволяють проаналізувати масштаби внутрішнього переміщення населення, а також ефективність державної підтримки в умовах повномасштабної війни.

У 2022 році після початку повномасштабного вторгнення росії кількість зареєстрованих ВПО сягнула близько 4,9 млн осіб. Це є рекордним

показником внутрішнього переміщення в новітній історії України. Основними причинами стали: активні бойові дії; окупація частини територій; руйнування житла та інфраструктури.

Таблиця 2.4

Реєстровані ВПО та допомога на проживання в Україні за 2022–2024 рр.,
млн.осіб

Показник	2022	2023	2024
Кількість зареєстрованих ВПО (оцінка Мінсоцполітики)	~4,9 млн осіб (усього ВПО після 24.02.2022)	~3,7 млн осіб (оцінка МОМ, жовт. 2023)	~4,62 млн осіб (кількість зареєстрованих ВПО)
Кількість ВПО, які отримали допомогу на проживання	~1,8 млн осіб	Дані про допомогу частково доступні (частина отримує виплати) — орієнтовно мільйони	46,7 тис. ВПО отримали допомогу в грудні 2024
Виділені кошти на допомогу ВПО (держбюджет)	~57 млрд грн на виплати ВПО	Точні дані бюджету за 2023 у відкритих джерелах відсутні, але підтримка продовжувалась у рамках програм соцзахисту	Дані про кошти окремо не доступні, але держава продовжує фінансувати допомогу через соцвиплати та «Допомога»

Джерело: складено автором [43]

У 2023 році кількість зареєстрованих ВПО зменшилася до 3,7 млн осіб (за оцінками МОМ), що пояснюється частковим поверненням людей до місць постійного проживання, а також уточненням реєстрів.

Однак у 2024 році спостерігається зростання до 4,62 млн зареєстрованих ВПО, що може бути пов'язано з: новою хвилею переміщення через активізацію бойових дій у певних регіонах; покращенням реєстраційних процесів та цифровізації обліку; поновленням статусів ВПО тими, хто не реєструвався раніше.

У 2022 році приблизно 1,8 млн ВПО отримали державну допомогу на проживання. Це свідчить про оперативну реакцію держави в умовах кризи. Програма охоплювала людей, які втратили житло або були змушені покинути свої домівки.

У 2023 році точна кількість отримувачів допомоги не оприлюднювалась

повністю, однак відомо, що виплати продовжувались у межах соціальних програм. Значна частина ВПО отримувала кошти в рамках платформи «ЄДопомога», а також через партнерство з міжнародними організаціями.

У 2024 році державна допомога, згідно з офіційними даними, була виплачена 46,7 тис. ВПО у грудні, що свідчить про: значне звуження охоплення програми; можливу зміну критеріїв надання допомоги (більша адресність, перевірка доходів); завершення терміну виплат для частини ВПО; децентралізацію підтримки через місцеві бюджети чи інші програми.

У 2022 році на програму допомоги ВПО було виділено близько 57 млрд грн, що є свідченням пріоритетності цієї сфери у політиці держави. Програма була профінансована як із державного бюджету, так і за рахунок міжнародної допомоги.

У 2023–2024 роках точні бюджетні обсяги у відкритих джерелах не оприлюднені, однак з огляду на складну економічну ситуацію, військові видатки та зменшення кількості одержувачів, можна припустити поступове скорочення обсягів фінансування або реформатування програми.

Допомога продовжувала надаватись через: соціальні служби; платформу «ЄДопомога»; підтримку міжнародних донорів (UNHCR, IOM, UNDP та ін.).

Представлені дані свідчать про динамічний характер реагування держави на ситуацію з внутрішнім переміщенням населення. Якщо у 2022 році головним завданням було охопити допомогою якомога більше постраждалих, то вже у 2023–2024 роках спостерігається перехід до більш адресної та контрольованої підтримки. Водночас зростання кількості зареєстрованих ВПО у 2024 році свідчить, що проблема внутрішнього переміщення залишається актуальною та потребує стабільного фінансування й політичної уваги.

2. Соціальна допомога вразливим верствам населення: адресна допомога малозабезпеченим сім'ям; державна підтримка осіб з інвалідністю, багатодітних родин, пенсіонерів; надання субсидій на оплату комунальних послуг; допомога постраждалим від бойових дій (втрата житла, поранення, інвалідність) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Соціальна допомога вразливим верствам населення України за 2022–2024 рр.

Категорія допомоги	2022	2023	2024
Сім'ї, що отримували соціальну допомогу (малозабезпечені), тис. сімей	250,2	183,3	дані уточнюються, але тенденція зменшення охоплення зберігається
Оцінка кількості осіб (враховуючи членів сімей), тис. осіб	400,4	316,3	недоступно у відкритих даних
Допомога сім'ям із дітьми (прямі виплати), млн. осіб	1	1 (оцінка)	оцінки зміняться з урахуванням показників 2025 р.
Допомога самотнім батькам / матерям, тис. осіб	83	схожий рівень	дані уточнюються
Особи з інвалідністю, що отримали соціальну допомогу, тис. осіб	454	454	дані уточнюються
Пенсіонери (приблизна кількість отримувачів пенсій), млн. осіб	10,8 (по 2022)	10,7 (поч. 2023)	10,33 (поч. 2025)*

Джерело: складено автором [42]

Табл. 2.5 ілюструє масштаби надання соціальної допомоги різним категоріям вразливого населення України у період з 2022 по 2024 роки. Аналіз цих даних дозволяє виявити ключові тенденції у сфері соціального захисту, а також оцінити ефективність реагування держави на кризові виклики, спричинені повномасштабною війною, економічною нестабільністю та внутрішнім переміщенням мільйонів громадян.

У 2022 році державну соціальну допомогу отримували понад 250 тисяч малозабезпечених сімей, що становило приблизно 400 тисяч осіб з урахуванням усіх членів родин. Цей високий показник є логічним наслідком початку повномасштабної війни, яка спричинила масове безробіття, втрату житла та економічну нестабільність.

У 2023 році кількість одержувачів допомоги зменшилась до 183,3 тис. сімей (316,3 тис. осіб). Така динаміка може пояснюватися: переходом частини домогосподарств до інших програм (наприклад, як ВПО); посиленням

критеріїв відбору; обмеженим бюджетним ресурсом; зменшенням охоплення через цифрові бар'єри чи недостатню інформованість.

У 2024 році, хоча офіційні дані ще уточнюються, фіксується тенденція подальшого зменшення кількості охоплених родин. Це може свідчити про трансформацію соціальної політики у напрямку більш адресної підтримки або скорочення бюджетних витрат.

У 2022–2023 роках близько 1 мільйона осіб отримували прямі соціальні виплати на дітей. Йдеться про допомогу при народженні дитини, на дітей до 3 років, на дітей-сиріт, а також допомогу самотнім батькам/матерям.

Кількість отримувачів допомоги для самотніх батьків залишалась на стабільному рівні — близько 83 тис. осіб. Це свідчить про збереження державою підтримки цієї категорії навіть в умовах війни.

У 2024 році оцінки змінюються, оскільки частина виплат могла перейти до нових форматів (зокрема, через електронні сервіси або міжнародні програми підтримки). Також міграція, переміщення та втрати документів могли ускладнити отримання допомоги.

Протягом 2022–2023 років близько 454 тис. осіб з інвалідністю отримували соціальну допомогу. Цей показник залишається стабільним, що демонструє послідовну підтримку державою однієї з найбільш уразливих категорій населення.

Слід зазначити, що у зв'язку з війною кількість осіб, які набувають інвалідності внаслідок бойових дій, постійно зростає, тому потреба в реабілітаційних та соціальних послугах лише збільшується. У 2024 році ці показники потребують уточнення, однак очікується тривала тенденція до зростання навантаження на систему соціального захисту.

Пенсіонери є найчисельнішою категорією отримувачів державної допомоги. Станом на 2022 рік пенсії отримували близько 10,8 млн осіб, у 2023 році — 10,7 млн, а на початку 2025 року кількість зменшилася до 10,33 млн осіб.

Скорочення кількості пенсіонерів може бути зумовлене: природними

демографічними процесами; втратами серед літнього населення внаслідок бойових дій; тимчасовою або постійною міграцією частини пенсіонерів за кордон; ускладненням процесу реєстрації та подачі документів в умовах окупації або переміщення.

Попри всі виклики, пенсійна система зберігає відносну стабільність, а виплати продовжуються навіть у зонах бойових дій або тимчасової окупації через дистанційні механізми та мобільні підрозділи Пенсійного фонду.

Загальна тенденція до скорочення кількості отримувачів соціальної допомоги в окремих категоріях (особливо малозабезпечені сім'ї) свідчить про трансформацію підходів держави — від масового охоплення до більш цільового й адресного підходу.

Незважаючи на складну ситуацію, підтримка пенсіонерів, осіб з інвалідністю та сімей із дітьми зберігається, що є важливим індикатором соціальної відповідальності держави.

Одним із головних викликів у 2024 році залишається забезпечення доступності допомоги в умовах цифровізації, територіальних переміщень та економічної нестабільності. У подальшому необхідно посилити: інформаційну підтримку населення; автоматизацію процесів; прозорість механізмів надання допомоги; підтримку громад, які приймають найбільшу кількість вразливих осіб.

Таким чином, війна спричинила різке збільшення потреби в соціальній допомозі через вимушене переміщення мільйонів громадян, втрату роботи, знищення житла, розрив соціальних зв'язків. Одночасно відбулося значне навантаження на бюджет та обмеження ресурсів, що ускладнило фінансування деяких програм. Соціальні служби були перевантажені, особливо у перші місяці війни. У багатьох громадах соцпрацівники втратили доступ до даних, інфраструктури та механізмів допомоги. Відбулася зміна пріоритетів: акцент було зроблено на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, родин загиблих, а також на екстрені виплати замість довгострокових програм.

Велика частина державного бюджету з 2022 року спрямовується на

сектор безпеки та оборони. Це обмежує можливості фінансування класичних програм соціального захисту. Через інфляцію та девальвацію гривні реальна вартість соціальних виплат зменшувалась, попри номінальне збереження розмірів допомоги. Деякі програми зазнали оптимізації або скорочення (наприклад, кількість одержувачів допомоги для малозабезпечених сімей зменшилась із 250 тис. до 183 тис. у 2023 році).

З метою оптимізації соціальних видатків уряд з 2023 року посилив вимоги до підтвердження права на отримання допомоги: запроваджено перереєстрацію ВПО; вимоги до декларування доходів; автоматизація призначення через «Дію». Також було прийнято низку постанов КМУ щодо спрощення порядку надання виплат у воєнний час, проте водночас ці правила періодично змінювались, що ускладнювало доступ для частини населення.

Запровадження цифрових платформ («Дія», «ЄДопомога») спростило доступ до послуг для частини населення, однак: літні люди та малозабезпечені мають обмежений доступ до цифрових технологій; технічні збої, нестабільний інтернет у деяких регіонах ускладнювали доступ. Попри це, цифровізація дозволила зменшити навантаження на соціальні служби та прискорити обробку звернень.

Від 2022 року Україна отримала значну підтримку від міжнародних партнерів — зокрема ООН, ЮНІСЕФ, Міжнародного Червоного Хреста, WFP, які надавали або співфінансували грошову допомогу населенню. Частина виплат у 2022–2023 рр. здійснювалась через міжнародні платформи або в партнерстві з держструктурами (наприклад, через Укрпошту, банківські канали). Ця допомога частково компенсувала обмеження з боку держбюджету, але була тимчасовою та не завжди охоплювала всіх потребуючих.

З 2022 по 2024 рік соціальна допомога в Україні зазнала трансформацій під впливом війни та економічної нестабільності. Зменшення кількості одержувачів певних видів допомоги пояснюється як об'єктивними бюджетними обмеженнями, так і змінами у підходах до призначення виплат. Проте держава зберегла ключові елементи соціальної політики завдяки

цифровізації, гнучкості регулювання та міжнародній підтримці.

3. Реабілітація та підтримка військовослужбовців і ветеранів: програми медичної та психологічної реабілітації; пріоритетне працевлаштування; соціальні гарантії для родин загиблих (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Реабілітація та підтримка військовослужбовців і ветеранів в Україні
за 2022–2024 рр.

Показник / Рік	2022	2023	2024
Кількість звернень ветеранів по соціальні послуги	7,6 тис. звернень за весь рік	92 тис. звернень за весь рік	85,4 тис. звернень (тільки перше півріччя)*
Ветеранів, які отримали соціальні послуги	Окремі групи (дані по категоріям обмежені)	Дані часткові (звітність від Мінветеранів)	82 028 ветеранів отримали соціальні послуги
Загальна кількість соціальних послуг учасникам бойових дій	–	–	>160 тис. послуг надано ветеранам
Кількість ветеранів в Україні	–	1,2–1,3 млн ветеранів (оцінка)	1,3 млн ветеранів (оцінка)
Психологічна підтримка/гаряча лінія	Гаряча лінія кризової підтримки запущена з 27 червня 2022*	Продовжувала роботу	Продовжувала роботу, кількість звернень зросла
Супровід та працевлаштування фахівцями	–	Поступовий розвиток мережі супровідних фахівців	Понад 224 нових фахівці супроводу ветеранів розпочали роботу (підсумки за 2024 рік)

Джерело: складено автором [43]

Табл. 2.6 ілюструє динаміку розвитку системи соціальної реабілітації та підтримки військовослужбовців і ветеранів в Україні у 2022–2024 роках. Представлені дані дають змогу оцінити масштаби залучення ветеранів до системи соціального захисту, доступність послуг та розвиток інституційної підтримки цієї цільової групи в умовах повномасштабної війни.

У 2022 році зафіксовано 7,6 тис. звернень ветеранів по соціальні послуги. Цей показник був відносно невисоким, оскільки: мережа соціальних сервісів для ветеранів ще тільки починала формуватись; не всі ветерани мали доступ до інформації чи були готові звертатися за допомогою; більшість сил

була зосереджена на забезпеченні фронту та евакуації цивільного населення.

У 2023 році кількість звернень різко зросла до 92 тис., що свідчить про активізацію політики підтримки ветеранів та розширення доступу до послуг.

У першому півріччі 2024 року вже нараховувалось 85,4 тис. звернень, що дає підстави очікувати подальше зростання до кінця року. Зростання пов'язане з: масштабною демобілізацією; погіршенням психоемоційного стану учасників бойових дій; збільшенням обізнаності про доступні послуги.

У 2022–2023 роках статистика щодо кількості ветеранів, які отримали допомогу, була неповною. Проте вже в 2024 році офіційно зафіксовано 82 028 осіб, які скористались соціальними послугами. Це свідчить про: зростання довіри до державної системи підтримки; розширення послуг у громадах; покращення реєстру та системи обліку.

Крім того, у 2024 році ветеранам було надано понад 160 тис. соціальних послуг, що включають: психологічну підтримку; соціальну адаптацію; супровід у працевлаштуванні; консультації з правових питань.

У 2023–2024 роках загальна кількість ветеранів оцінюється на рівні 1,2–1,3 млн осіб. Це безпрецедентно велика група в історії незалежної України. Різке зростання пов'язане з: масштабною мобілізацією; участю цивільного населення у Силах оборони; демобілізацією та пораненнями, що ведуть до отримання статусу УБД або особи з інвалідністю внаслідок війни.

Такий приріст потребує перебудови всієї системи соціальної підтримки, зокрема: створення нових центрів ветеранських послуг; підготовки кадрів; адаптації законодавства.

Запуск гарячої лінії кризової психологічної підтримки у червні 2022 року став важливим кроком у створенні системи реабілітації. Протягом 2023–2024 років її робота продовжувалась, і кількість звернень постійно зростала, що підтверджує зростаючу потребу у психологічній допомозі.

Особливо важливою ця підтримка є для: ветеранів із бойовим досвідом; родин військових; демобілізованих осіб із ПТСР чи травмами.

У 2023–2024 роках активно формувалась мережа фахівців із соціального

супроводу ветеранів. Станом на 2024 рік понад 224 нових фахівці почали працювати у системі соціального захисту. Їхні завдання включають: індивідуальний супровід ветеранів; допомогу у працевлаштуванні; координацію реабілітаційних та освітніх програм.

Цей напрямок є надзвичайно перспективним, оскільки сприяє соціальній інтеграції ветеранів та зменшенню ризиків їх ізоляції або безробіття.

Таким чином, дані табл. 2.5 підтверджують стрімке розширення системи соціальної підтримки ветеранів упродовж 2022–2024 років. Від невеликої кількості звернень та обмеженого функціоналу у 2022 році, держава перейшла до масштабного надання послуг у 2023–2024 роках, охопивши понад 82 тис. ветеранів і забезпечивши надання 160 тис.+ послуг. Зростання кількості звернень і реальних користувачів підтверджує ефективність запроваджених ініціатив, але також вказує на величезний запит на подальший розвиток послуг. Подальші кроки мають включати: створення стійкої ветеранської інфраструктури; збільшення кількості фахівців із супроводу; розвиток психосоціальної та медичної реабілітації; впровадження сучасних цифрових сервісів для ветеранів.

4. Доступ до освіти та медицини: онлайн-освіта для дітей з постраждалих регіонів; забезпечення навчальних закладів в укриттях; розвиток телемедицини; мобільні медичні бригади в регіонах з обмеженим доступом (табл. 2.7).

Дані наведені в табл. 2.7 демонструють складну динаміку змін у доступі до базових соціальних послуг — освіти та медицини — в умовах війни протягом 2022–2024 років. Дані свідчать про те, що повномасштабне вторгнення Росії призвело до масштабного руйнування освітньої та медичної інфраструктури, що стало однією з причин соціальних ризиків для мільйонів українців, особливо дітей, внутрішньо переміщених осіб та мешканців прифронтових регіонів.

У 2022 році ситуація з доступом до освіти була критичною: багато шкіл були закриті або переведені на дистанційне навчання, особливо у зонах

активних бойових дій. Статистичні дані щодо охоплення навчанням були обмежені, але вже тоді фіксувалося масове порушення навчального процесу, включаючи міграцію, відсутність інтернету, пошкодження шкіл та брак укриттів.

Таблиця 2.7

Доступ до освіти та медицини в Україні у 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Відсоток дітей, що не відвідували повністю школу через війну	дані відсутні	частина дітей навчалася дистанційно	понад 33 % учнів не навчалися у класах; 11 % навчалися лише онлайн (основна частина 2024/25 навч. року)
Зміст навчального процесу	багато шкіл закрито/переходили на онлайн	часткове відновлення очного навчання	змішане навчання (онлайн + очно) з урахуванням безпеки
Оцінка пошкоджених шкіл/освітніх закладів	значна кількість (тисячі об'єктів)	суттєве пошкодження навчальних закладів	понад 10 % освітньої інфраструктури була пошкоджена або знищена (станом до кінця 2024)
Охоплення освітою дітей, що постраждали/ВПО (доступ)	багато ВПО дітей мали проблеми з навчанням	деяке покращення інтеграції	тисячі дітей залучені до освітнього процесу, але бар'єри зберігаються (інфраструктура та безпека)
Кількість осіб, які отримали доступ до медичних послуг (в рамках гуманітарної допомоги)	оцінки не надані	частина громадян мала порушений доступ	понад 1,2 млн осіб отримали підтримку для доступу до медичних послуг (IOM/UNICEF 2024)
Діти/підлітки, що отримали ментальне/психосоціальне обслуговування	дані часткові	зростання потреби підтримки	760 000 дітей та підлітків отримали доступ до психосоціальної підтримки
Стан роботи медичної інфраструктури	значні руйнування медзакладів	тривають ремонтні та відновлювальні роботи	доступ відновлюється у 91 % медзакладів станом на кінець 2023
Вакцинація/профілактичні послуги	програма вакцинації продовжувалась, але з обмеженнями	підтримка охоплення медичних послуг	програми профілактики та вакцинації частково відновлені

Джерело: складено автором [43]

У 2023 році ситуація дещо покращилася — у безпечніших регіонах

частково відновилось очне навчання, однак значна частина учнів продовжувала навчання онлайн. Освітній процес був адаптований під виклики воєнного часу: скорочені програми, електронні платформи, гнучкий графік.

У 2024 році дані свідчать, що понад 33 % учнів не навчалися у класах, а 11 % навчалися виключно онлайн. Це демонструє, що реальні бар'єри до повноцінного навчання досі зберігаються, зокрема: відсутність або обмеженість укриттів у школах; загрози обстрілів та повітряних тривог; постійне переміщення дітей із зон бойових дій.

У всі роки аналізованого періоду зафіксовано масові пошкодження та знищення шкільних і дошкільних закладів. За оцінками, до кінця 2024 року понад 10 % освітньої інфраструктури була пошкоджена або знищена, що унеможливорює відновлення очного навчання в багатьох громадах. Це створює додаткові ризики для дітей, особливо ВПО, які часто не мають умов для дистанційного навчання.

Протягом 2022 року діти внутрішньо переміщених осіб мали суттєві труднощі з доступом до навчання: через зміну місця проживання, втрату документів, нестачу техніки, проблеми з інтернетом. У 2023 році фіксувалося покращення інтеграції дітей у місцеві школи, особливо завдяки зусиллям громад, міжнародних організацій і міністерства освіти.

У 2024 році залучення до навчання зросло, але бар'єри залишаються — особливо в деокупованих та прифронтових територіях. Проблеми доступу тісно пов'язані з безпековою ситуацією та технічними ресурсами.

У 2022 році медична система переживала гострий дефіцит ресурсів через знищення лікарень, виїзд лікарів, логістичні проблеми. У деяких регіонах медичні послуги були повністю недоступні.

У 2023 році тривали ремонтні та відновлювальні роботи, поступово запускалися мобільні медичні пункти, розгорталися гуманітарні місії.

У 2024 році вже понад 1,2 млн осіб отримали доступ до медичних послуг в рамках гуманітарної допомоги, а 91 % медичних закладів у підконтрольних регіонах поновили роботу, що свідчить про поступове відновлення системи

охорони здоров'я.

Особливої уваги заслуговує психосоціальна підтримка дітей, оскільки тривалий стрес, втрата близьких, переміщення та життя в умовах постійної небезпеки мають серйозні наслідки для емоційного стану.

У 2024 році понад 760 000 дітей і підлітків отримали психосоціальну допомогу, що стало результатом спільних дій держави та міжнародних партнерів (ЮНІСЕФ, WHO, Save the Children). Це є надзвичайно важливим компонентом соціальної стабільності в умовах війни.

Незважаючи на воєнні дії, програма вакцинації не була повністю зупинена. У 2022 році вона продовжувалась із суттєвими обмеженнями, зокрема в регіонах бойових дій.

У 2023–2024 роках частково відновилися профілактичні заходи, включно з вакцинацією дітей, що особливо важливо в умовах великої міграції та ризику спалахів інфекцій.

Таким чином, освіта і медицина залишаються одними з найуразливіших сфер у період надзвичайних ситуацій. Попри руйнування інфраструктури, переміщення населення та загрозу життю, держава спільно з партнерами забезпечила базовий рівень доступу до соціальних послуг, зокрема через онлайн-формати, мобільні бригади, гуманітарну допомогу. Значна частина дітей і громадян потребує постійної психосоціальної підтримки. У подальшому держава має зосередитися на: системному відновленні шкіл і лікарень; інтеграції ВПО у місцеві освітні та медичні заклади; цифровій трансформації соціальних послуг; підготовці кадрів до роботи в умовах кризи.

2.3 Оцінка ефективності існуючих механізмів реагування на соціальні ризики

Для аналізу ризиків, загострення яких спричинено повномасштабною війною в Україні, в дослідженні використані дані маркетингових та

соціологічних досліджень груп Gradus, Рейтинг, Advanter, звітів НБУ та Державної служби зайнятості [15-22]. За інформацією різних джерел від початку російського вторгнення Україну покинули від 7 до 14 млн осіб. Серед українців, хто виїхав за кордон під час повномасштабної війни, значна частина працездатного віку, мають вищу освіту. Згідно соціологічного дослідження групи Gradus [15] 16% зовнішніх переселенців лише 28% змогли знайти роботу в чужій країні, а 47% – живуть на соціальні виплати.

Значні втрати робочої сили у якісному та кількісному вимірах виступають джерелом ризиків у соціально-трудої сфері та спричинить зростання економічного навантаження на працюючих, послаблення мотивації до праці, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Зменшення пропозиції робочої сили, у тому числі в довгостроковій перспективі збільшуватиме навантаження на ринок праці та у перспективі може призвести до гострого дефіциту працівників у окремих галузях і поглиблення наявних диспропорцій на ринку праці. Фахівці, які здійснюють підрахунки прямих економічних збитків війни в рамках проєкту “росія заплатить”, станом на кінець 2022 року економічні втрати оцінили в розмірі 138 млрд доларів [20].

За результатами дослідження групи GradusResearch 19 (17%) приватних та державних підприємств з-поміж великих та середніх зруйновано повністю, ще 90 (83%) пошкоджені частково. Серед малого та мікробізнесу, що є джерелом робочих місць для значної частини працездатного населення, станом на початок листопада 2022 р. повністю припилили свою діяльність відповідно 12,4% та 8% [15].

В наслідок цих руйнацій посилились ризики умов життя, трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їх родин. Згідно офіційної статистики [19] станом на 1 січня 2023 року статус безробітного мали 186,5 тис. осіб при наявності вакансій 21,2 тис. одиниць - на одне вакантне місце претендувало майже 9 офіційно зареєстрованих пошукачів роботи. Це при тому, що число офіційно зареєстрованих безробітних

зменшилось в наслідок зняття з обліку тих, які мігрували за кордон, та були мобілізовані до лав ЗСУ. За різними оцінками фактична чисельність безробітних на початок 2023 р. становила від 2,6 млн осіб (за оцінками Міністерства економіки) до 4,2-4,8 млн осіб (за оцінками НБУ) [18].

Війна посилила ризики, пов'язані з добробутом населення. Дослідження Групи «Рейтинг» засвідчує, що кожний третій серед опитаних українців заявив, що зазнав матеріальних втрат внаслідок війни. Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, спричиненою війною, є втрати доходів населення, передусім працездатного. Поряд із зменшенням номінальних доходів погіршення фінансового стану населення зумовлює дія інфляційних ризиків. За останніми даними Світового банку за період війни в Україні рівень бідності виріс вдесятеро та за їх песимістичними прогнозами до кінця поточного року частка бідних в країні збільшиться до 25%, а до кінця наступного року ця цифра може зрости до 55% [21].

Результати досліджень Групи «Рейтинг» засвідчують падіння доходів в період війни у 64% українців. Серед працюючого населення за інформацією порталу з пошуку роботи grc.ua [22], основним джерелом доходів яких є заробітна плата, зменшення її в період війни не відчули лише 20,5% працюючих громадян.

Соціальні ризики сучасної України у значній мірі пов'язані з масштабними інфраструктурними втратами в наслідок війни. За період повномасштабної війни пошкоджено або зруйновано понад 3 тисячі освітніх закладів, 907 закладів культури, 168 спортивних закладів та 95 релігійних об'єктів. У 2022 році завдані значні збитки житловому фонду, зокрема, пошкоджено або зруйновано 149.3 тис житлових будинків. Усі ці руйнації загострюють групи ризиків у сфері якості та доступності соціальних послуг.

Зниження доступності соціальних послуг прямо впливає на зниження відтворюваності людського капіталу, погіршення його якісних характеристик. Здійснений аналіз дозволив визначити найбільш вагомні ризики (табл. 2.8).

Перелік найбільш вагомих соціальних ризиків в Україні,
що поширюються в період війни [17]

Соціальні ризики	Чинники формування	Особливості прояву	Можливі негативні наслідки
Дефіцит якісних робочих місць	Структурна, макроекономічна та інституційна кризи	Проблеми працевлаштування	Втрати робочої сили і цінності праці; низький рівень життя і продуктивності зайнятості
Звуження демографічного потенціалу	Демографічна, структурна, макроекономічна та інституційна кризи	Скорочення і постаріння населення	Скорочення робочої сили та погіршення її якості; демографічне навантаження
Розбалансованість ринку праці	Неузгодженість ринку праці та освітніх послуг	Кількісні і якісні асиметрії на ринку праці	Проблеми працевлаштування, відтік кваліфікованих працівників
Зубожіння, поляризація населення	Недосконалість інститутів ринку, соціальних фондів; тінізація економіки	Гальмування людського розвитку	Погіршення рівня та якості життя; соціальне відторгнення; соціальна напруженість
Криза системи соціального захисту	Недосконалість інституту; демографічне навантаження	Навантаження на соціальні фонди	Соціальне виключення
Зростання навантаження на соціальні фонди	Брак ресурсів на тлі зростання кількості вразливих категорій населення	Затримка соціальних виплат або неможливість їх виплат	Соціальне виключення, поглиблення соціальних диспропорцій
Зниження доступності медичних	Масштабні кризи, складність доступу до послуг	Гальмування реформ	Зростання навантаження на соціальні фонди та систему соціального захисту

Джерело: складено авторами

Аналіз сучасних соціальних ризиків в Україні показав, що воєнні дії на території країни формують факторну можливість прояву та поширення соціальних ризиків в окремих сферах життєдіяльності.

Усвідомлення пріоритетів та конкретних шляхів щодо попередження соціальних ризиків та мінімізації їх наслідків є однією з найбільш гострих і актуальних завдань сучасності, вирішення яких є необхідною умовою для збереження людського потенціалу у воєнний період та в час повоєнного

відновлення. Зазначений стан справ потребує пошуку новітніх надійних механізмів попередження соціальних ризиків та способів захисту від їх впливу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведений аналіз дозволив виявити ключові соціальні ризики, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, насамперед — повномасштабної війни, яку переживає Україна з 2022 року. Дані дослідження свідчать про глибокий вплив кризових подій на соціальну стабільність, добробут населення, функціонування системи соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та ринку праці.

До основних соціальних ризиків належать:

- Зростання вразливості населення, особливо внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, людей з інвалідністю, дітей та осіб, що опинилися в складних життєвих обставинах.
- Обмеження доступу до базових соціальних послуг, зокрема медицини, освіти та соціального забезпечення, через зруйновану інфраструктуру та нестачу ресурсів.
- Перевантаження системи соціального захисту, яке виникає через різке збільшення кількості отримувачів допомоги та обмеженість державного бюджету.
- Психологічні наслідки для населення, що проявляються в підвищенні рівня стресу, депресії, ПТСР, особливо серед дітей, ветеранів і осіб, що втратили домівку або близьких.
- Погіршення демографічної ситуації: зростання рівня смертності, міграції, зниження народжуваності.

Водночас аналіз державної політики у сфері соціального захисту показав, що:

- Уряд України адаптував бюджетну політику, зберігаючи стабільне

фінансування ключових напрямів соціальної підтримки, навіть попри суттєві втрати доходів бюджету.

- Обсяги соціальних видатків у 2022–2025 роках залишаються високими, що свідчить про пріоритетність цієї сфери.
- Активно реалізуються програми для ветеранів, зростає підтримка у сфері освіти та охорони здоров'я, особливо у 2024–2025 роках.
- Зміщення акценту на адресну допомогу та відновлення освітньої та медичної інфраструктури свідчить про перехід від екстрених заходів до сталих політик.

Таким чином, соціальні ризики в умовах надзвичайних ситуацій в Україні мають комплексний характер і потребують багаторівневої відповіді. Успішна мінімізація таких ризиків залежить від:

- своєчасної та ефективної роботи органів влади;
- підтримки міжнародних партнерів;
- гнучкості та адаптивності системи соціального захисту;
- активної участі громадянського суспільства у допомозі найбільш вразливим групам.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

3.1 Превентивні заходи та підвищення стійкості громад

Превентивні заходи є ключовим інструментом зниження соціальних ризиків у період надзвичайних ситуацій. В умовах війни, екологічних катастроф, техногенних аварій або масових переміщень населення, саме заздалегідь сплановані дії дозволяють мінімізувати негативні наслідки для громади та окремих вразливих категорій.

Превентивна діяльність включає: виявлення потенційних ризиків і зон вразливості; створення систем раннього попередження; інформаційно-просвітницьку роботу з населенням; розвиток кризової інфраструктури (укриття, евакуаційні маршрути, резерви ресурсів); розробку планів дій у надзвичайних ситуаціях на рівні громад.

Профілактика соціальних ризиків є не менш важливою, ніж реагування. Своєчасні дії можуть попередити гуманітарну кризу, уникнути жертв та зберегти цілісність громади.

Стійкість громади — це її здатність підготуватися до надзвичайних ситуацій, протистояти їм, адаптуватися і швидко відновлюватися. На рівні державної політики стійкість включена до стратегій з децентралізації, соціального захисту, територіальної оборони та цивільного захисту.

Ключові інституційні механізми включають:

- Систему цивільного захисту України, яка координує дії на місцевому та національному рівнях.
- Об'єднані територіальні громади (ОТГ), що отримали повноваження у сфері безпеки, соціального захисту, комунікацій з населенням.
- Центри надання соціальних послуг, які надають підтримку вразливим категоріям до, під час і після криз.

- Центри стійкості громад (community resilience centers), що створюються в партнерстві з міжнародними організаціями, для підвищення готовності населення до надзвичайних ситуацій.

Інституційні механізми підвищення стійкості громад відіграють ключову роль у мінімізації соціальних ризиків та забезпеченні безперервного функціонування суспільства в умовах надзвичайних ситуацій. Стійкість громади формується не спонтанно, а в результаті системної діяльності державних і місцевих інституцій, що мають відповідні повноваження, ресурси та механізми взаємодії.

В умовах надзвичайних ситуацій, зокрема повномасштабної війни, особливої ваги набуває інституційна спроможність органів влади — їхня здатність своєчасно ухвалювати рішення, координувати дії, забезпечувати соціальний захист населення та відновлювати життєдіяльність територій.

На загальнодержавному рівні ключову роль у формуванні стійкості громад відіграють: органи виконавчої влади; система цивільного захисту; центральні органи, що реалізують соціальну, медичну та освітню політику.

Державні інституції забезпечують: нормативно-правове регулювання дій у надзвичайних ситуаціях; формування державних програм соціального захисту, підтримки ВПО, ветеранів, постраждалих громадян; фінансування соціальних заходів через державний бюджет; координацію взаємодії з міжнародними організаціями.

Завдяки централізованому управлінню держава здатна мобілізувати ресурси для підтримки громад, які опинилися у кризовій ситуації, та забезпечити єдині підходи до реагування на соціальні ризики.

Особливе місце у системі інституційних механізмів займають органи місцевого самоврядування, адже саме вони є найближчими до населення та першими реагують на надзвичайні події. У процесі децентралізації громади отримали ширші повноваження і ресурси, що значно підвищило їхню роль у забезпеченні стійкості.

До основних функцій місцевих органів влади належать: розробка та

реалізація місцевих планів реагування на надзвичайні ситуації; організація роботи соціальних служб, пунктів допомоги, гуманітарних штабів; забезпечення функціонування критичної інфраструктури (водо-, тепло-, електропостачання); інформаційна комунікація з населенням.

Ефективність дій органів місцевого самоврядування значною мірою визначає здатність громади швидко адаптуватися до кризових умов та зменшити негативні соціальні наслідки.

Важливим елементом інституційної стійкості громад є мережа соціальних служб. Саме ці структури забезпечують безпосередню допомогу вразливим категоріям населення — малозабезпеченим сім'ям, людям похилого віку, особам з інвалідністю, ВПО, ветеранам.

У період надзвичайних ситуацій соціальні служби виконують такі функції: ідентифікація осіб, які потребують допомоги; надання соціальних, психологічних і консультативних послуг; супровід отримувачів соціальної допомоги; взаємодія з медичними та освітніми закладами.

Розвиток центрів надання соціальних послуг на рівні громад підвищує доступність допомоги та сприяє зменшенню соціальної напруги.

Ефективні інституційні механізми неможливі без координації між різними суб'єктами. У сучасних умовах підвищення стійкості громад базується на: міжвідомчій взаємодії (соціальна сфера, медицина, освіта, безпека); співпраці з громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами; партнерстві з міжнародними гуманітарними структурами.

Така взаємодія дозволяє: уникати дублювання функцій; ефективніше використовувати ресурси; оперативно реагувати на нові соціальні виклики.

Окремим напрямом підвищення стійкості громад є інституційна адаптація до кризових умов, що включає цифровізацію соціальних процесів. Запровадження електронних реєстрів, цифрових платформ для отримання допомоги та онлайн-сервісів дозволило: пришвидшити доступ населення до соціальних послуг; підвищити прозорість розподілу ресурсів; зменшити навантаження на місцеві органи влади.

Цифрові інструменти стали важливим чинником підтримки стійкості громад в умовах обмеженого доступу до традиційних форм обслуговування.

Таким чином, інституційні механізми підвищення стійкості громад в Україні мають багаторівневий характер і охоплюють державні, місцеві та соціальні інституції. Їхня ефективність залежить від чіткого розподілу повноважень, належного фінансування, міжсекторальної взаємодії та здатності адаптуватися до змінних умов надзвичайних ситуацій. Посилення інституційної спроможності громад є необхідною умовою зменшення соціальних ризиків та забезпечення стабільного розвитку країни.

Успішна реалізація превентивних заходів можлива лише за умови ефективної взаємодії між державою, місцевим самоврядуванням та громадськістю.

Місцева влада відповідає за: планування і координацію заходів безпеки; інформування населення; підготовку укриттів, евакуаційних планів; розвиток мережі надання соціальних послуг.

Громадські організації та волонтери відіграють важливу роль у: поширенні інформації; організації гуманітарної допомоги; психологічній підтримці; адвокації інтересів уразливих груп.

В умовах повномасштабної війни приклади самоврядних громад, які змогли оперативно реагувати на кризу, свідчать про ефективність місцевих превентивних ініціатив.

В умовах надзвичайних ситуацій особливе значення набуває діяльність місцевої влади та громадянського суспільства, оскільки саме вони безпосередньо взаємодіють з населенням та першими реагують на кризові виклики. Їхня узгоджена робота є необхідною передумовою забезпечення соціальної стабільності, безпеки та відновлення громад.

Органи місцевого самоврядування відіграють провідну роль у реалізації державної політики на місцевому рівні та адаптації її до конкретних потреб громади. У процесі децентралізації вони отримали ширші повноваження та фінансові ресурси, що дало змогу підвищити ефективність реагування на

надзвичайні ситуації.

До ключових функцій місцевої влади належать: планування та координація заходів цивільного захисту, включно з розробкою місцевих планів реагування; організація роботи штабів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; забезпечення функціонування критичної інфраструктури (енергопостачання, водопостачання, транспорт); організація евакуації населення та створення тимчасових пунктів розміщення; реалізація місцевих програм соціального захисту для вразливих груп населення.

Місцева влада також відповідає за оперативну комунікацію з населенням, що є критично важливим фактором зниження паніки та дезінформації у кризових умовах.

Однією з ключових функцій органів місцевого самоврядування є організація доступу населення до соціальних, медичних та освітніх послуг. У період надзвичайних ситуацій місцева влада: координує діяльність центрів надання соціальних послуг; сприяє роботі медичних закладів та мобільних бригад; забезпечує безперервність освітнього процесу в адаптованих формах; сприяє інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади.

Таким чином, місцева влада виступає ключовим провайдером соціальної підтримки та гарантом доступності базових послуг.

Громадянське суспільство — громадські організації, благодійні фонди, волонтерські рухи — відіграє надзвичайно важливу роль у реагуванні на соціальні ризики. В умовах війни в Україні саме волонтерські ініціативи часто першими надавали гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та інформаційну підтримку населенню.

Основні напрями діяльності громадянського суспільства: надання гуманітарної допомоги (продукти, одяг, ліки); психологічна та психосоціальна підтримка постраждалих осіб; допомога ВПО у працевлаштуванні та соціальній адаптації; правозахисна та адвокаційна діяльність; підтримка ветеранів та членів їхніх родин.

Гнучкість та мобільність громадських організацій дозволяють

оперативно реагувати на зміну ситуації та закривати ті потреби, які не завжди може швидко охопити держава.

Ефективність превентивних заходів та кризового реагування значно зростає за умови партнерської взаємодії між органами влади та громадянським суспільством. Така співпраця може реалізовуватися через: укладання меморандумів про співпрацю; залучення громадських організацій до розробки місцевих програм; спільну реалізацію соціальних проєктів; обмін інформацією та ресурсами.

Партнерство дозволяє уникати дублювання зусиль, підвищує ефективність використання бюджетних та донорських коштів і сприяє формуванню соціальної згуртованості громади.

Важливим результатом взаємодії місцевої влади та громадянського суспільства є формування довіри між владою та населенням. Прозорість рішень, відкритість комунікації та залучення громадян до процесів прийняття рішень знижують соціальну напругу та сприяють консолідації громади в кризових умовах.

Соціальна згуртованість є одним із ключових чинників стійкості громади, оскільки дозволяє: активізувати взаємодопомогу; зменшити ризик соціальних конфліктів; підвищити готовність населення до спільних дій у надзвичайних ситуаціях.

Таким чином, місцева влада та громадянське суспільство виступають взаємодоповнюючими суб'єктами управління соціальними ризиками. Місцева влада забезпечує інституційну та ресурсну основу реагування, тоді як громадянське суспільство — гнучкість, оперативність та соціальну чутливість. Їхня взаємодія є ключовим чинником підвищення стійкості громад та ефективною мінімізацією соціальних ризиків в умовах надзвичайних ситуацій.

З огляду на сучасні виклики, ключовими напрямками зміцнення стійкості громад є:

1. Розробка та оновлення місцевих планів реагування на надзвичайні ситуації.

2. Інвестиції в безпечну інфраструктуру, включно з укриттями, центрами кризового реагування, стабільним енергозабезпеченням.
3. Підготовка населення: тренінги, інструктажі, поширення знань про безпеку.
4. Інформаційна стійкість: боротьба з дезінформацією, підтримка місцевих медіа.
5. Соціальна згуртованість: залучення громадян до волонтерства, створення ініціатив самопомоги.
6. Партнерство з міжнародними організаціями, які підтримують гуманітарні проєкти на місцевому рівні.

Підвищення стійкості громад — це стратегічне завдання, яке вимагає комплексного підходу та довгострокового планування. Стійка громада — це не лише громада, що здатна пережити надзвичайну ситуацію, а й така, що може швидко відновитися, зберегти соціальну згуртованість, забезпечити безпеку та добробут мешканців. В умовах тривалої війни в Україні ці завдання набули особливої актуальності.

На основі аналізу сучасних викликів і практик, що вже впроваджуються в українських громадах, можна виділити такі ключові напрями підвищення стійкості:

Одним із найважливіших напрямів є розробка, оновлення та впровадження місцевих стратегій і планів реагування на надзвичайні ситуації. Це передбачає: оцінку вразливості населення та інфраструктури; створення карт ризиків; визначення алгоритмів дій у разі різних типів загроз; інтеграцію питань безпеки в усі сектори управління громадою (освіта, медицина, ЖКГ тощо). Таке планування має бути регулярним, базуватись на аналізі попередніх криз і враховувати специфіку кожної громади.

Наявність належної інфраструктури значною мірою визначає здатність громади ефективно реагувати на виклики. Необхідно: розвивати мережу укриттів, кризових центрів, безпечних просторів для населення; забезпечити альтернативні джерела енергії, води, зв'язку; створити резерви продовольства,

медикаментів, засобів першої необхідності; модернізувати лікарні, школи та адміністративні будівлі з урахуванням вимог безпеки. Зокрема, в умовах війни дуже важливо забезпечити функціонування об'єктів критичної інфраструктури навіть під обстрілами чи під час відключення електроенергії.

Освічене та поінформоване населення — основа стійкої громади. Тому слід системно проводити: навчання з цивільного захисту, поведінки в умовах надзвичайних ситуацій; курси з надання першої медичної допомоги; інформаційні кампанії щодо протидії дезінформації; інтеграцію тем безпеки та самозахисту в освітні програми; просвітницькі заходи для людей похилого віку, дітей та інших вразливих груп. Доведено, що громади, де мешканці знають, як діяти в кризових ситуаціях, демонструють швидше відновлення та менші втрати.

Соціальна стійкість передбачає наявність працездатної системи підтримки вразливих верств населення. Напрямок включає: розширення мережі Центрив надання соціальних послуг; впровадження адресних програм допомоги ВПО, ветеранам, малозабезпеченим сім'ям; створення умов для інклюзивності, доступності послуг; залучення до співпраці неурядових та міжнародних партнерів. Громада має бути готовою не лише до фізичного впливу катастроф, а й до психосоціального стресу, зниження якості життя та економічних наслідків, тож саме місцева соціальна політика є буфером у такі періоди.

Економічна стійкість забезпечує фінансову самодостатність і можливість відновлення після кризи. Це включає: підтримку малого та середнього бізнесу; розвиток соціального підприємництва; створення робочих місць для ВПО та ветеранів; залучення інвестицій у місцеву економіку та інфраструктуру; підтримку аграрного сектору у сільських громадах. Чим стійкіша місцева економіка, тим менше громада залежить від зовнішніх джерел підтримки під час кризи.

Громада, в якій мешканці мають високий рівень довіри, взаємодії та спільної відповідальності, демонструє вищу здатність протистояти викликам.

Тому потрібно: розвивати механізми участі громадян у прийнятті рішень; підтримувати волонтерські ініціативи та громадські організації; проводити події, які зміцнюють соціальні зв'язки (форум громади, громадські слухання, культурні заходи). Участь мешканців у житті громади створює почуття відповідальності за спільний добробут, що є основою соціальної стійкості.

Цифрові інструменти дають змогу оперативно інформувати населення, управляти ресурсами, забезпечувати прозорість і доступність послуг. Важливими є: створення електронних реєстрів ВПО, отримувачів допомоги, соціальних працівників; впровадження мобільних застосунків для оповіщення про небезпеку; цифрові платформи для подачі заяв на соцдопомогу, комунікації з владою; аналітика даних для ухвалення обґрунтованих рішень. Цифровізація посилює здатність громад швидко реагувати, зменшуючи паперове навантаження та покращуючи координацію.

Стойкість громади — це не лише фізична готовність до надзвичайних ситуацій, а й наявність стійких соціальних інституцій, згуртованого населення, дієвої економіки та доступу до інформації. Комплексне впровадження зазначених напрямів підвищення стійкості дозволяє громадам в Україні не лише ефективно протидіяти ризикам, а й швидше відновлюватися, зміцнюючи соціальну та інституційну стабільність.

Все вище викладене більш детально відображає ситуацію в громадах Дніпропетровщини.

Наступним кроком дослідження буде розгляд окремих громад Дніпропетровщини:

Павлоградська міська територіальна громада (Дніпропетровська область). Громада активно впроваджує підходи до формування стійкої локальної системи безпеки в умовах близькості до зони бойових дій. Зокрема, у 2023–2024 роках було оновлено місцеву програму цивільного захисту, яка передбачає взаємодію між комунальними службами, лікарнями, поліцією та ДСНС; створено багаторівневу систему оповіщення для населення (через сирени, месенджери, соцмережі та мобільний додаток). Громада отримала

міжнародну технічну допомогу для укріплення об'єктів критичної інфраструктури — зокрема, водопостачання та лікарень. Було реалізовано проєкт спільно з ПРООН щодо модернізації укриттів у школах, що дозволило частково повернутися до очного навчання. На базі Центру соціальних служб організовано психологічну підтримку для ВПО та родин військових.

Цей приклад ілюструє, як громада в умовах обмежених ресурсів може будувати локальну стійкість через системне планування, партнерство та адаптацію до воєнної реальності.

Наступною є приклад Криворізької міської громади, яка є однією з найбільших громад області та системно працює над підвищенням стійкості в умовах постійної ракетної загрози. Основні заходи: створено міський штаб кризового реагування, який координує роботу служб; активно розвивається мережа пунктів незламності з автономним живленням; укріплено об'єкти водопостачання та тепломереж; організовано психологічну підтримку населення, зокрема дітей і родин військовослужбовців; реалізуються програми соціальної підтримки ВПО, які масово прибули до міста.

Цей приклад демонструє поєднання інфраструктурної, соціальної та організаційної стійкості.

Нікопольська громада перебуває в умовах постійних обстрілів, що змусило місцеву владу зосередитись на питаннях безпеки та виживання громади. В громаді було впроваджено наступні заходи: облаштування тимчасових та мобільних укриттів; організація швидкого реагування соціальних служб для допомоги постраждалим; тісна співпраця з волонтерськими організаціями; забезпечення екстреної евакуації вразливих груп; підтримка безперервної роботи лікарень та комунальних служб.

Нікополь є прикладом громади, де стійкість формується через постійне кризове управління.

Кам'янська міська громада стала важливим гуманітарним і соціальним центром для області. В громаді створено гуманітарні хаби для ВПО; реалізуються програми працевлаштування та професійної адаптації;

впроваджено цифрові сервіси для отримання соціальної допомоги; відкрито простори для психосоціальної підтримки населення; активно залучаються міжнародні партнери до відновлювальних проєктів.

Громада демонструє приклад соціально-економічної стійкості та інтеграції ВПО.

Таким чином, приклади громад Дніпропетровщини демонструють стійкість у надзвичайних ситуаціях (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Приклади підвищення стійкості громад Дніпропетровської області
за період з 2022-2024 рр.

Громада	Основні виклики	Ключові напрями підвищення стійкості	Результат / значення
Павлоградська	Близькість до зони бойових дій	Планування цивільного захисту, укриття, психосоціальна підтримка	Підвищення готовності до НС, стабільність освітнього процесу
Криворізька	Ракетні обстріли, велика кількість ВПО	Пункти незламності, критична інфраструктура, соціалпідтримка	Безперервність базових послуг, соціальна стабільність
Нікопольська	Постійні артилерійські обстріли	Укриття, евакуація, кризове управління	Мінімізація втрат, швидке реагування
Кам'янська	Навантаження через ВПО	Гуманітарні хаби, працевлаштування, цифровізація	Соціальна інтеграція та економічна стійкість

Джерело: складено автором [43]

Дані, наведені в табл. 3.1, ілюструють, як громади Дніпропетровської області реалізують різні моделі підвищення стійкості залежно від характеру загроз, географічного положення та управлінського ресурсу.

1. Павлоградська громада обрала стратегічний підхід до цивільного захисту. Зосередившись на інфраструктурній безпеці (укриття в школах), інформуванні та психологічній підтримці населення, громада демонструє системність і готовність до довготривалих викликів.

2. Криворізька громада, будучи великим індустріальним центром, акцентує на забезпеченні неперервної роботи критичних об'єктів (енергетика,

тепло, вода) та організації соціальних сервісів для ВПО. Наявність великої кількості внутрішньо переміщених осіб вимагає підвищеної уваги до соціальної стійкості.

3. Нікопольська громада функціонує в умовах постійної небезпеки через обстріли, що формує кризову модель стійкості: швидке реагування, евакуація, захист населення, тимчасова допомога. Це приклад гнучкої мобілізації наявних ресурсів для збереження життя.

4. Кам'янська громада виділяється тим, що зосередилась на соціальній адаптації та економічній інтеграції ВПО. Через розбудову гуманітарних хабів, навчання та працевлаштування громада забезпечує сталість не лише в безпеці, а й у довгостроковому розвитку.

Всі ці громади об'єднує активна співпраця з міжнародними та волонтерськими організаціями, високий рівень залучення місцевої влади та використання інструментів цифровізації. Завдяки цьому формується модель стійкості на місцевому рівні, що адаптована до конкретних умов, є децентралізованою та соціально орієнтованою.

Таким чином, превентивні заходи та підвищення стійкості громад — ключовий компонент ефективної соціальної політики в умовах надзвичайних ситуацій. Підготовленість, взаємодія між владою і населенням, розвиток інфраструктури та інформування громадян здатні суттєво знизити рівень соціальних ризиків.

3.2 Роль органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій в забезпеченні мінімізації соціальних ризиків

Управління соціальними ризиками є складовою державної політики у сфері соціального захисту, безпеки, охорони здоров'я, освіти та громадянської безпеки. У контексті воєнного стану та частих надзвичайних ситуацій в Україні питання мінімізації соціальних ризиків набули критичного значення,

зокрема в таких аспектах: збереження життя та здоров'я громадян; захист вразливих категорій населення; забезпечення базових соціальних послуг; підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО); соціальна інтеграція ветеранів та постраждалих.

До цього процесу залучені державні органи, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство, кожен з яких виконує важливу функцію у системі превенції та реагування на соціальні виклики.

Україна у своїй політиці щодо управління соціальними ризиками орієнтується на такі ключові принципи:

- Попередження та профілактика: формування політик, спрямованих на зниження ймовірності виникнення ризиків (наприклад, підтримка зайнятості, раннє виявлення сімей у складних обставинах).
- Адресність та цільовість: надання допомоги саме тим, хто її найбільше потребує — малозабезпеченим, людям з інвалідністю, ветеранам, ВПО, дітям тощо.
- Інклюзивність: охоплення всієї спільноти, незалежно від віку, статі, національності, статусу.
- Інституційна взаємодія: координація дій державних органів, місцевої влади, соціальних служб, громадськості та міжнародних організацій.

Органи державної влади визначають загальні стратегічні напрями, нормативну базу та ресурси для мінімізації соціальних ризиків. Зокрема:

Кабінет Міністрів України:

- затверджує державні програми соціального захисту, медичної допомоги, підтримки ветеранів та ВПО;
- здійснює розподіл бюджетних коштів на соціальні видатки;
- координує роботу міністерств та обласних адміністрацій у сфері НС.

Міністерство соціальної політики:

- формує політику щодо підтримки малозабезпечених, людей з інвалідністю, пенсіонерів, ВПО;

- забезпечує роботу інформаційних систем соціального захисту;
- координує програми грошової допомоги під час надзвичайних ситуацій.

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- організовує допомогу для евакуйованих осіб, реєстрацію та підтримку ВПО;
- взаємодіє з міжнародними донорами та організаціями.

ДСНС України (служба з надзвичайних ситуацій):

- проводить евакуацію, рятувальні операції;
- відповідає за цивільний захист населення та навчання з питань безпеки.

Таким чином, державна влада забезпечує інституційну основу, фінансове забезпечення та кризове управління в масштабах країни.

Органи державної влади відіграють визначальну роль у формуванні та реалізації політики мінімізації соціальних ризиків, оскільки саме на загальнодержавному рівні встановлюються стратегічні пріоритети, нормативно-правові засади та механізми фінансового забезпечення соціального захисту населення. В умовах надзвичайних ситуацій, зокрема повномасштабної війни, роль держави суттєво посилюється, адже виникає потреба в централізованому управлінні ресурсами, координації дій та оперативному реагуванні на масові соціальні виклики.

Ключовим завданням органів державної влади є розробка та реалізація державної соціальної політики, спрямованої на зменшення впливу соціальних ризиків на населення. Ця політика охоплює: пенсійне забезпечення; соціальну допомогу малозабезпеченим; підтримку осіб з інвалідністю; захист прав дітей; соціальну адаптацію ветеранів; підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Держава визначає пріоритетні групи населення, які потребують особливої уваги в умовах криз, та формує відповідні програми підтримки.

Важливою функцією органів державної влади є створення нормативно-

правової бази, яка забезпечує правові механізми соціального захисту. Це включає: прийняття законів та підзаконних актів; встановлення стандартів соціальних послуг; визначення порядку надання допомог і пільг; регулювання діяльності соціальних служб.

У період воєнного стану законодавство було адаптоване для спрощення процедур отримання соціальної допомоги, що дозволило оперативно реагувати на потреби населення та зменшити бюрократичні бар'єри.

Органи державної влади відповідають за формування та реалізацію бюджетної політики у соціальній сфері. Саме на рівні державного бюджету визначаються обсяги фінансування: соціального захисту; пенсійних виплат; системи охорони здоров'я; освіти; програм підтримки ветеранів та ВПО.

У 2022–2025 роках, незважаючи на значне навантаження на бюджет через військові витрати, держава зберегла високий рівень соціальних видатків, що свідчить про усвідомлення соціального захисту як елементу національної стійкості.

Органи державної влади виконують координуючу функцію у системі реагування на надзвичайні ситуації. Це передбачає: взаємодію між центральними та місцевими органами влади; координацію дій служб цивільного захисту, охорони здоров'я, соціального захисту; управління евакуаційними процесами; залучення міжнародної гуманітарної допомоги.

Централізоване управління дозволяє уникнути хаотичних дій, забезпечити рівномірний розподіл ресурсів і знизити соціальну напругу.

Суттєвим напрямом діяльності держави стало впровадження цифрових інструментів управління соціальними ризиками. Завдяки цифровізації було спрощено доступ до соціальних виплат; створено електронні реєстри отримувачів допомоги; запроваджено дистанційні сервіси подання заяв; підвищено прозорість розподілу соціальних ресурсів.

Це дозволило забезпечити безперервність соціальної підтримки навіть в умовах переміщення населення та обмеженого доступу до установ.

Органи державної влади активно залучають міжнародну фінансову та

технічну допомогу, що є важливим чинником мінімізації соціальних ризиків. Співпраця з міжнародними організаціями дозволяє: розширити обсяги соціальної підтримки; впроваджувати сучасні підходи до соціальної політики; посилювати інституційну спроможність держави.

Міжнародні програми доповнюють національні механізми соціального захисту та зменшують навантаження на державний бюджет.

Отже, органи державної влади відіграють системоутворюючу роль у мінімізації соціальних ризиків в Україні. Вони формують правові, фінансові та інституційні умови соціального захисту населення, забезпечують стратегічне управління та координацію дій у кризових ситуаціях. Ефективність державної політики у цій сфері є ключовою передумовою збереження соціальної стабільності та стійкості суспільства в умовах надзвичайних ситуацій.

Органи місцевого самоврядування (ОМС) — це безпосередній виконавець державної політики на місцях, що має вирішальне значення в умовах надзвичайних ситуацій. Саме місцеві органи влади першими стикаються з викликами та потребами населення.

Основні завдання ОМС у сфері мінімізації соціальних ризиків: розробка та реалізація місцевих програм соціального захисту; забезпечення роботи центрів надання соціальних послуг; контроль за станом укриттів, медичних закладів, об'єктів інфраструктури; оперативна взаємодія з поліцією, ДСНС, лікарнями; створення гуманітарних штабів і логістичних центрів для надання допомоги.

В умовах війни багато громад, зокрема у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській та Харківській областях, ефективно використали децентралізаційні повноваження для забезпечення стійкості — від створення укриттів до запуску кризових сервісів підтримки.

Органи місцевого самоврядування (ОМС) є ключовою ланкою в системі соціального захисту населення, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, які впливають на повсякденне життя громадян. Саме на місцевому рівні проявляються найбільш гострі соціальні ризики — безробіття, бідність,

відсутність доступу до медичних і соціальних послуг, переміщення населення тощо. Ефективність діяльності ОМС безпосередньо впливає на здатність громад долати кризи, адаптуватися до нових умов та зберігати соціальну згуртованість.

Органи місцевого самоврядування відповідають за впровадження державної соціальної політики з урахуванням регіональних і локальних особливостей. Вони забезпечують: виплату соціальної допомоги населенню; реєстрацію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та їх інтеграцію в громади; надання житлових субсидій, пільг, послуг з працевлаштування; підтримку осіб з інвалідністю, самотніх людей похилого віку, багатодітних родин тощо.

ОМС забезпечують територіальну доступність соціальних послуг, адаптуючи їх до потреб мешканців.

До компетенції органів місцевого самоврядування належить управління установами соціального захисту, зокрема: територіальні центри соціального обслуговування; центри соціальних служб; центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), через які реалізується доступ до соціальних виплат; мобільні бригади соціальної та психологічної допомоги.

Особливе значення набуває розбудова кризової інфраструктури: укриттів, пунктів обігріву, гуманітарних штабів, медичних амбулаторій. Приклад, Кам'янська міська громада (Дніпропетровська область) створила кілька гуманітарних хабів для ВПО, мобільні команди соцпрацівників, а також запровадила підтримку місцевих малозабезпечених мешканців.

ОМС відіграють критичну роль у цивільному захисті та підготовці до надзвичайних ситуацій. Це включає: розробку та реалізацію місцевих планів реагування на надзвичайні ситуації; організацію евакуації; підтримку роботи об'єктів критичної інфраструктури (водопостачання, електроенергія, транспорт); забезпечення інформування населення в умовах загроз. Приклад, Криворізька міська громада забезпечила функціонування понад 100 пунктів незламності, укріпила систему оповіщення та забезпечила резерви генераторів і палива.

Місцева влада визначає соціальні пріоритети громади та створює відповідні програми для підтримки: внутрішньо переміщених осіб (житло, довідки, грошова допомога); сімей у складних життєвих обставинах; людей, які постраждали внаслідок війни (включно з ветеранами та родинами загиблих); дітей, які втратили доступ до освіти чи підтримки.

ОМС співпрацює з міжнародними гуманітарними організаціями та фондами, залучаючи додаткові ресурси для підтримки вразливих категорій.

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у налагодженні взаємодії з громадськими організаціями, ініціативними групами та волонтерами. Через спільну діяльність реалізуються: платформи швидкого реагування на гуманітарні потреби; програми психологічної підтримки населення; адвокаційні ініціативи щодо розширення соціальних прав. Приклад, Павлоградська міська громада активно співпрацює з БФ "Право на захист", Червоним Хрестом, що дозволило швидко налагодити підтримку ВПО та осіб, які втратили роботу.

Попри значні повноваження, органи місцевого самоврядування стикаються з низкою труднощів: недостатність фінансування, особливо у громадах, які прийняли багато ВПО; кадрова нестача, зокрема у фахівцях соціальної сфери; інфраструктурні руйнування, що ускладнюють доступ до послуг; високе навантаження на соціальні служби, через зростання потреб населення.

Саме тому посилення державної підтримки, фінансової автономії та інституційної спроможності ОМС є критично важливими.

Органи місцевого самоврядування — це перша лінія захисту громади від соціальних ризиків. Вони забезпечують реальний доступ до допомоги, координують кризові дії, адаптують державну політику до локального контексту та налагоджують комунікацію з населенням. Успішні приклади з українських громад свідчать про те, що саме ефективне місцеве самоврядування здатне формувати стійкі, згуртовані та адаптивні спільноти, які краще справляються з викликами війни, гуманітарних криз і повоєнного

відновлення.

Громадянське суспільство стало невід’ємною складовою системи мінімізації соціальних ризиків в Україні, особливо після 2022 року. Громадські організації, благодійні фонди, ініціативні групи і волонтери забезпечують: гнучке реагування на соціальні виклики; гуманітарну допомогу (їжа, речі, ліки, тимчасове житло); психологічну та правову підтримку; організацію логістики та евакуації; моніторинг порушень прав людини та адвокацію інтересів постраждалих.

Прикладами вище зазначеного є:

- Фонд "Право на захист" — допомога ВПО та юридичний супровід;
- БФ «Сильні разом» — підтримка родин військових;
- Мережа волонтерських центрів у Кривому Розі, Дніпрі, Запоріжжі, Львові.

Багато волонтерських ініціатив співпрацюють з ОМС, беруть участь у місцевих координаційних радах та платформах кризового реагування.

Громадські організації (ГО) та волонтерські ініціативи відіграють дедалі важливішу роль у мінімізації соціальних ризиків в Україні, особливо в умовах війни та гуманітарних криз. Їхня діяльність є невід’ємною частиною системи соціального захисту, оскільки вони забезпечують гнучке, швидке і адресне реагування на виклики, що виникають у громадах. Здатність ГО діяти автономно, мобілізувати ресурси, працювати в тісному контакті з населенням та заповнювати «прогалини» в роботі державних інституцій робить їх важливою ланкою у забезпеченні соціальної стійкості.

Громадські організації працюють у широкому спектрі сфер, пов’язаних із соціальним захистом: надання гуманітарної допомоги (їжа, теплий одяг, ліки, засоби гігієни); психосоціальна підтримка постраждалих від війни, дітей, ВПО, ветеранів; правова допомога: консультування з питань отримання статусу ВПО, соціальних виплат, компенсацій; освітні проєкти: навчання, перекваліфікація, просвітницька робота; захист прав людини, моніторинг соціальних порушень; підтримка громад, розбудова локальної

інфраструктури, допомога з евакуацією.

Також ГО часто виступають ініціаторами антикризових рішень у громадах, впроваджуючи моделі реагування, які потім адаптуються в державній політиці.

З початку повномасштабного вторгнення 2022 року в Україні сформувався безпрецедентний волонтерський рух, який охопив як великі міста, так і сільські громади. Волонтери виконують важливі функції: оперативна доставка допомоги в зони бойових дій та прифронтові громади; організація евакуації вразливих категорій (осіб з інвалідністю, літніх людей, дітей); підтримка військових і медиків; координація між міжнародними донорами та місцевим населенням.

Волонтери стали опорою місцевих адміністрацій у перші місяці війни, коли багато держструктур втратили контроль над процесами. Саме завдяки волонтерам вдалося уникнути масштабної гуманітарної катастрофи у багатьох громадах.

Ефективна мінімізація соціальних ризиків можлива лише за умови системної співпраці між ГО, волонтерами та органами влади. У багатьох громадах ГО: беруть участь у роботі координаційних штабів; надають дані для ухвалення управлінських рішень; забезпечують логістику та комунікацію між постраждалими та владою; реалізують проекти, що фінансуються через місцеві бюджети або міжнародну допомогу.

Таке партнерство дозволяє владі реагувати швидше та ефективніше, а громадянському сектору — діяти в рамках стратегії громади. Прикладами цього є: ГО "Право на захист" допомагає ВПО з юридичними консультаціями, співпрацює з місцевими радами у сфері реєстрації та оформлення допомог. БФ «Карітас України» реалізує програми підтримки дітей, психологічної реабілітації та освітніх ініціатив у громадах, що постраждали від війни.

Приклади впливу громадського сектору в регіонах є Кривий Ріг — мережа ГО співпрацює з міською радою в управлінні гуманітарними центрами, надає допомогу ВПО, організовує курси та реабілітацію. Дніпро —

фонд "Помагаєм" надає допомогу дітям, які втратили батьків, забезпечує психологічну підтримку, організовує дитячі простори безпеки. Запоріжжя — ГО "Волонтер Запоріжжя" координує розміщення ВПО, підтримує родини військових, працює над відновленням пошкодженого житла.

Багато громадських організацій в Україні діють за підтримки: ООН, UNICEF, UNHCR; Європейської комісії; Світового банку; USAID, GIZ, NRC. Це дозволяє реалізовувати масштабні програми підтримки: від прямих виплат до програм з відновлення громад, професійної реінтеграції та охорони здоров'я.

Громадські організації та волонтерські ініціативи стали фундаментом соціальної стійкості України у часи глибоких потрясінь. Їхня мобільність, довіра з боку населення, здатність швидко залучати ресурси та впроваджувати інновації роблять їх потужним інструментом для зниження соціальних ризиків, зміцнення громад та захисту вразливих верств. Збереження та посилення цього сектору має бути пріоритетом у процесі повоєнного відновлення країни.

Найбільшу ефективність у мінімізації соціальних ризиків демонструють моделі, де органи влади на всіх рівнях взаємодіють із громадським сектором. Така співпраця дозволяє: швидко ідентифікувати потреби населення; ефективно розподіляти ресурси; координувати допомогу; підвищити довіру громадян до інституцій.

Низка територіальних громад (наприклад, Криворізька, Вінницька, Львівська, Кам'янська) запровадили місцеві коаліції стійкості, де ОМС, громадські організації, поліція та міжнародні партнери спільно реалізують антикризові заходи.

Управління соціальними ризиками в умовах сучасних викликів в Україні — зокрема війни, внутрішнього переміщення населення, економічної нестабільності та руйнування інфраструктури — потребує системної, координованої та багаторівневої взаємодії між державними органами, місцевим самоврядуванням і громадським суспільством. Цей трикутник

взаємодії є основою для створення ефективної, стійкої та чутливої до потреб населення моделі соціального захисту, яка спроможна не лише реагувати на кризи, а й запобігати їх негативним наслідкам.

Жоден із секторів — ні державний, ні муніципальний, ні громадський — не може самостійно впоратися з масштабними соціальними викликами, особливо в умовах тривалого воєнного конфлікту. Причини необхідності взаємодії:

- Держава має ресурси, повноваження та загальну стратегічну політику, але не завжди оперативна на місцях.
- Місцева влада ближча до громади, знає її потреби, але обмежена у фінансах і кадрах.
- Громадські організації є гнучкими та швидкими в реагуванні, але потребують підтримки та інтеграції в ширші політики.

Координація між державою, місцевою владою та громадськістю дозволяє досягти рівня взаємодії, при якому ресурси, повноваження та ініціативи поєднуються для найефективнішого реагування на соціальні ризики. Зокрема, така співпраця дозволяє:

1. Підвищити ефективність реагування на соціальні виклики завдяки злагодженій взаємодії: державні програми краще адаптуються до локальних потреб; рішення приймаються оперативно й на основі актуальної інформації з громад; гуманітарна допомога доставляється туди, де вона найбільше потрібна.

2. Забезпечити більш справедливий і адресний розподіл ресурсів. Коли місцева влада й громадські організації беруть участь у визначенні потреб населення: державні кошти витрачаються цільово та прозоро; уразливі групи не залишаються без підтримки; уникається дублювання зусиль або, навпаки, прогалини в допомозі.

3. Посилити довіру населення до державних інституцій. Громадські організації, які мають високий рівень довіри, можуть виступати посередниками між владою та населенням: допомагають краще доносити

політику держави до людей; збирають зворотний зв'язок; сприяють участі громадян у прийнятті рішень.

4. Розширити можливості громад для самостійного вирішення проблем. Коли органи влади підтримують ініціативи громадянського суспільства, це сприяє: формуванню локального лідерства; розвитку волонтерських рухів; підвищенню рівня самоорганізації громад.

5. Залучити міжнародну допомогу більш ефективно. Спільна діяльність держави, громад та ОМС відкриває шлях до: участі у міжнародних грантах та проєктах; реалізації комплексних програм підтримки ВПО, ветеранів, дітей тощо; інституційного зміцнення як державних, так і громадських структур.

Приклади такої взаємодії в Україні:

- У Кривому Розі гуманітарні штаби створені спільно місцевою владою та ГО, що дозволило забезпечити допомогою десятки тисяч ВПО.
- У Львівській області діють партнерства між обласною адміністрацією та благодійними фондами, які реалізують програми психологічної підтримки для ветеранів.
- У Запорізькій громаді місцева рада координує діяльність понад 10 громадських ініціатив, які надають підтримку родинам загиблих військових.

Координація між державою, місцевою владою та громадськими організаціями значно підвищує ефективність системи соціального захисту, знижує соціальні ризики й дозволяє створити стійку модель підтримки населення навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Це — основа соціальної згуртованості та національної стійкості. Органи державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства відіграють взаємодоповнюючі ролі у системі управління соціальними ризиками. Держава забезпечує загальну політику, ресурси та безпекову рамку; місцева влада адаптує ці рішення до потреб громади; громадські організації та волонтери доповнюють системну допомогу оперативністю, гнучкістю та соціальною чутливістю. Лише у тісній співпраці цих секторів можливе ефективне реагування на виклики та побудова стійкого суспільства в умовах війни та відновлення.

3.3 Рекомендації щодо покращення системи соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій

Сучасні надзвичайні ситуації, зокрема воєнні дії, техногенні катастрофи, пандемії та природні лиха, суттєво ускладнюють функціонування системи соціального захисту населення. Виявлені проблеми у сфері соціальної підтримки вразливих груп населення зумовлюють необхідність розробки комплексу практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності соціального захисту в кризових умовах.

Одним із ключових напрямів покращення системи соціального захисту є вдосконалення нормативно-правової бази з урахуванням специфіки надзвичайних ситуацій. Доцільним є:

- розроблення спеціальних правових механізмів оперативного реагування на соціальні потреби населення в умовах криз;
- спрощення процедур призначення соціальних виплат та допомог у період надзвичайного стану;
- забезпечення гнучкості законодавства для швидкого перерозподілу бюджетних ресурсів на соціальні потреби.

В умовах надзвичайних ситуацій значна частина населення стикається з обмеженим доступом до соціальних послуг. З метою вирішення цієї проблеми доцільно:

- розширювати використання цифрових сервісів для надання соціальної допомоги;
- впроваджувати мобільні соціальні служби для роботи з внутрішньо переміщеними особами та постраждалими;
- забезпечувати міжвідомчу координацію між органами соціального захисту, охорони здоров'я та місцевого самоврядування.

Ефективність соціального захисту значною мірою залежить від рівня адресності допомоги. У надзвичайних умовах особливо важливо:

- оперативно ідентифікувати найбільш уразливі групи населення;

- застосовувати механізми соціального моніторингу та оцінки потреб;
- запроваджувати гнучкі програми допомоги з урахуванням індивідуальних обставин отримувачів.

Для забезпечення стійкості системи соціального захисту необхідно приділяти увагу професійній підготовці фахівців соціальної сфери. Рекомендовано:

- організовувати спеціалізовані тренінги з кризового соціального управління;
- підвищувати рівень психологічної підтримки соціальних працівників;
- залучати громадські та міжнародні організації до надання соціальних послуг.

Фінансова стабільність є важливою умовою ефективного соціального захисту в період надзвичайних ситуацій. У цьому контексті доцільно:

- диверсифікувати джерела фінансування соціальних програм;
- створювати резервні фонди для реагування на кризові ситуації;
- забезпечувати прозорість і контроль за використанням коштів соціального спрямування.

3 грудня 2025 року Верховна Рада України ухвалила Закон про Державний бюджет України на 2026 рік (реєстр. №14000), підготовлений Кабінетом Міністрів України до другого читання та доопрацьований з урахуванням пропозицій Комітету з питань бюджету. Документ визначає ключові фінансові параметри держави та формує нову архітектуру міжбюджетних відносин у 2026 році.

Основні макропоказники: доходи – 2 904,6 млрд грн., видатки – 4 767,3 млрд грн., дефіцит – 1 902,2 млрд грн (18,5% ВВП), державний борг – 10 477,8 млрд грн (101,6% ВВП), мінімальна зарплата з 01.01.2026 – 8 647 грн., прожитковий мінімум – 3 209 грн. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні макропоказники держави на підставі яких формується
державний бюджет за 2024-2026 рр.

Показники	2024	2025	2026	Абсол.відх. 2026 від 2025	Темп росту 2026 від 2025, %
ВВП номінальний, млрд грн	7658,7	8967,4	10309,3	1341,9	114,96
% до попереднього року	102,9	102,7	102,4	-0,3	99,71
Дефлятор ВВП, %	112,3	114	112,3	-1,7	98,51
Індекс споживчих цін, грудень до грудня попереднього року, %	112	109,5	109,9	0,4	100,37
Середньомісячна заробітна плата, грн	21473	25886	30032	4146	116,02
Мінімальна заробітна плата, грн	7775	8000	8647	647	108,09
Обмінний курс гривні до дол. США, у середньому за період (припущення)	40,2	42,4	45,7	3,3	107,78
Експорт товарів і послуг, млрд дол. США	56,6	58	61,4	3,4	105,86
Імпорт товарів і послуг, млрд дол. США	95,3	98,3	105,8	7,5	107,63

Джерело: складено автором [43]

Дані табл. 3.2 відображають динаміку основних макроекономічних показників України, які використовуються при формуванні державного бюджету на 2024–2026 роки. Аналіз наведених показників дозволяє оцінити загальні тенденції економічного розвитку держави та їх вплив на бюджетну політику в середньостроковій перспективі.

Номінальний валовий внутрішній продукт демонструє стійку тенденцію до зростання: з 7658,7 млрд грн у 2024 році до 10309,3 млрд грн у 2026 році. Абсолютне відхилення у 2026 році порівняно з 2025 роком становить 1341,9 млрд грн, а темп зростання – 114,96%. Таке збільшення обумовлене як очікуваним відновленням економічної активності, так і впливом інфляційних процесів, що характерні для періоду післякризового розвитку економіки.

Водночас темпи приросту ВВП у відсотках до попереднього року мають тенденцію до незначного зниження – з 102,7% у 2025 році до 102,4% у 2026

році. Це свідчить про поступове уповільнення темпів економічного зростання, що може бути пов'язано з обмеженими інвестиційними ресурсами, воєнними ризиками та високим рівнем невизначеності в економіці.

Дефлятор ВВП у 2026 році знижується на 1,7 відсоткових пункти порівняно з 2025 роком, що вказує на очікуване зменшення інфляційного тиску на економіку. Подібна тенденція підтверджується динамікою індексу споживчих цін, який у 2026 році становить 109,9% і лише незначно перевищує показник попереднього року. Це свідчить про відносну стабілізацію цінової ситуації, що є позитивним чинником для формування прогнозних бюджетних показників.

Середньомісячна заробітна плата населення має стійку тенденцію до зростання і у 2026 році досягає 30032 грн, що на 4146 грн більше, ніж у 2025 році. Темп зростання становить 116,02%, що значно перевищує темпи інфляції. Це може свідчити про поступове відновлення ринку праці та зростання доходів населення, що позитивно впливає на надходження до бюджету через податкові платежі. Мінімальна заробітна плата також зростає, проте більш помірними темпами (108,09%), що дозволяє частково стримувати бюджетне навантаження на видаткову частину.

Обмінний курс гривні до долара США має тенденцію до девальвації – з 42,4 грн/дол. США у 2025 році до 45,7 грн/дол. США у 2026 році. Така динаміка є припущенням, яке враховує зовнішньоекономічні ризики, дефіцит торговельного балансу та потребу в зовнішньому фінансуванні. Девальвація гривні безпосередньо впливає на обсяг державного боргу та видатки бюджету, пов'язані з його обслуговуванням.

Аналіз показників зовнішньої торгівлі свідчить про зростання як експорту, так і імпорту товарів і послуг. У 2026 році експорт збільшується до 61,4 млрд дол. США, тоді як імпорт досягає 105,8 млрд дол. США. Випереджальні темпи зростання імпорту порівняно з експортом формують негативне сальдо зовнішньої торгівлі, що є додатковим фактором тиску на валютний курс та бюджетну стабільність.

Отже, наведені в табл. 3.2 макроекономічні показники свідчать про помірне економічне зростання України у 2024–2026 роках в умовах підвищених ризиків. Зазначені тенденції мають бути враховані при формуванні державного бюджету, зокрема в частині планування доходів, соціальних видатків та заходів соціального захисту населення.

Склад соціальних видатків державного бюджету України за 2024–2026 роки наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Склад соціальних видатків державного бюджету України за 2022–2025 роки,
млрд.грн.

Показники	2024	2025	2026	Абсол.відх 2026 від 2025	Темп росту 2026 від 2025, %
Соціальний захист	464,7	420,9	468,5	47,6	111,31
Підтримка ветеранів	12,3	10,5	18,9	8,4	180,00
Освіта	64,7	198,9	278,7	79,8	140,12
Охорона здоров'я	201,4	217	258,6	41,6	119,17
Разом соціальних видатків	743,1	847,3	1024,7	177,4	120,94
Всього видатків	4488,3	3549,3	4767,3	1218	134,32
Частка соціальних видатків у загальній сумі видатків, %	16,56	23,87	21,49	-2,3757	90,05

Джерело: складено автором [42]

Дані табл. 3.3 відображають динаміку складу соціальних видатків державного бюджету України у 2024–2026 роках та дозволяють оцінити пріоритети державної соціальної політики в умовах тривалих кризових явищ і надзвичайних ситуацій.

Загальний обсяг соціальних видатків має тенденцію до зростання: з 847,3 млрд грн у 2025 році до 1024,7 млрд грн у 2026 році. Абсолютне відхилення становить 177,4 млрд грн, а темп зростання – 120,94%. Це свідчить про посилення ролі соціальної функції держави та необхідність компенсувати негативні соціально-економічні наслідки воєнних дій, зростання чисельності вразливих груп населення та внутрішньо переміщених осіб.

Видатки на соціальний захист у 2026 році зросли на 47,6 млрд грн порівняно з 2025 роком і досягли 468,5 млрд грн. Темп росту на рівні 111,31% свідчить про відновлення фінансування соціальних програм після їх

скорочення у 2025 році. Така динаміка пояснюється необхідністю розширення програм соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб.

Суттєве зростання спостерігається у видатках на підтримку ветеранів, які у 2026 році збільшилися на 8,4 млрд грн, або на 80% порівняно з 2025 роком. Це обумовлено збільшенням кількості осіб зі статусом ветерана, а також розширенням спектра соціальних гарантій, зокрема реабілітаційних, медичних та житлових програм.

Видатки на освіту демонструють найбільш динамічне зростання у 2026 році – на 79,8 млрд грн, або на 40,12%. Така тенденція свідчить про пріоритетність відновлення та розвитку освітньої сфери, зокрема модернізації інфраструктури, забезпечення безпечних умов навчання та впровадження дистанційних форм освіти в умовах надзвичайних ситуацій. [42]

Фінансування охорони здоров'я також зростає – на 41,6 млрд грн, що відповідає темпу росту 119,17%. Це пояснюється необхідністю підвищення спроможності системи охорони здоров'я реагувати на кризові виклики, забезпечувати медичну допомогу постраждалим у надзвичайних ситуаціях та розширювати програми медичної реабілітації.

Разом з тим частка соціальних видатків у загальному обсязі видатків державного бюджету у 2026 році зменшується на 2,38 відсоткових пункти порівняно з 2025 роком і становить 21,49%. Це свідчить про зростання інших напрямів бюджетних витрат, зокрема оборонних та безпекових, що є об'єктивним у період дії надзвичайних умов.

Отже, аналіз даних табл. 3.3 дозволяє зробити висновок, що держава поступово нарощує соціальні видатки, зосереджуючи увагу на підтримці найбільш уразливих категорій населення. Водночас зменшення частки соціальних видатків у загальній структурі бюджету вказує на необхідність підвищення ефективності та адресності соціального захисту в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Отже, навіть за умов пріоритетного спрямування значної частини

фінансових ресурсів на потреби оборони, держава зберігає фокус на розвитку одного з ключових стратегічних напрямів — освіти. У 2026 році обсяг бюджетних асигнувань на освітню сферу становитиме 278,7 млрд грн, що на 79,8 млрд грн перевищує показник попереднього року. Таке зростання є найбільшим за період незалежності України та свідчить про посилення ролі освіти в умовах воєнного часу.

Основну частку видатків у структурі освітнього бюджету становлять витрати на оплату праці педагогічних і науково-педагогічних працівників. На зазначені цілі передбачено 195,3 млрд грн, що на 55,4 млрд грн більше порівняно з 2025 роком. Із 1 січня 2026 року передбачено підвищення заробітної плати вчителів, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти на 30%, а з 1 вересня заплановано подальше впровадження реформування системи оплати праці.

Поряд із цим, у бюджеті збережено фінансування низки інших важливих напрямів освітньої політики. Зокрема, 14,4 млрд грн спрямовується на забезпечення безкоштовного шкільного харчування, що охопить близько 3,5 млн учнів. На підвищення розміру стипендій з вересня 2026 року вдвічі передбачено 6,6 млрд грн, що на 1,2 млрд грн більше, ніж у попередньому році. Крім того, 2,1 млрд грн (на 0,7 млрд грн більше) буде спрямовано на забезпечення навчальних закладів 14,1 млн підручників для учнів 4-х та 9-х класів. [43]

Окрему увагу приділено реалізації інвестиційних проєктів у сфері освіти, загальний обсяг фінансування яких становить 17 млрд грн. Кошти спрямовуються на модернізацію харчоблоків, облаштування захисних укриттів, у тому числі 1 млрд грн — окремо для закладів дошкільної освіти, а також на придбання шкільних автобусів. Таким чином, видатки на освіту у 2026 році не лише збільшено в абсолютному вимірі, а й структуровано з урахуванням потреб територіальних громад та необхідності забезпечення якості освітніх послуг в умовах воєнного стану.

Прийняття Державного бюджету України на 2026 рік водночас формує

оновлену модель міжбюджетних відносин, механізми фінансового вирівнювання та підходи до ресурсного забезпечення територіальних громад у період воєнного стану та післявоєнного відновлення. Це зумовлює необхідність аналізу ключових положень бюджету, які безпосередньо впливають на діяльність органів місцевого самоврядування та формування місцевих бюджетів.

Слід зазначити, що під час ухвалення бюджету на 2026 рік були враховані рекомендації Бюджетного комітету Верховної Ради України, зокрема щодо використання статистичних даних про чисельність населення за 2021 рік, коректного врахування внутрішньо переміщених осіб, уточнення прогнозних надходжень податку на доходи фізичних осіб, перегляду показників податкоспроможності громад, оновлення додатка №5, а також внесення технічних змін до назв і кодів територіальних громад.

Варто підкреслити, що відповідно до рішення Комітету Верховної Ради України з питань бюджету Закон доповнено статтею 52, яка встановлює, що у 2026 році 64% податку на доходи фізичних осіб зараховуються до бюджетів територіальних громад, тоді як 21% — до державного бюджету. При цьому зазначена норма має тимчасовий характер і застосовується виключно у 2026 році, оскільки постійні нормативи розподілу ПДФО визначені Бюджетним кодексом України. [42]

Крім того, Законом про Державний бюджет України на 2026 рік передбачено обов'язкове спрямування додаткових 4% ПДФО, що залишаються у розпорядженні громад, на оплату енергоносіїв та комунальних послуг з метою забезпечення стабільного проходження опалювального сезону. Зазначені кошти можуть використовуватися для оплати теплової та електричної енергії, водопостачання, газу та інших енергоресурсів, а у разі наявності заборгованості з різниці в тарифах — насамперед на її погашення.

Також передбачено, що територіальні громади, на території яких здійснюють діяльність теплопостачальні або водопостачальні підприємства, що перебувають у власності інших громад, зобов'язані передбачати відповідні

міжбюджетні трансферти. Такі субвенції спрямовуються на покриття заборгованості, пов'язаної з тарифами, або на розрахунки за електричну енергію, необхідну для забезпечення безперебійного водопостачання та водовідведення.

Водночас положення щодо обов'язкового спрямування додаткових 4% податку на доходи фізичних осіб на оплату енергоносіїв викликає низку дискусійних питань. ПДФО належить до доходів загального фонду бюджету, який відповідно до норм Бюджетного кодексу України не має цільового призначення. У зв'язку з цим встановлення конкретного напрямку використання таких надходжень суперечить принципам бюджетного законодавства та обмежує фінансову самостійність територіальних громад.

Крім того, залишається відкритим питання практичної реалізації цієї норми для громад, які не мають заборгованості з різниці в тарифах або власних підприємств тепло- чи водопостачання. Для таких адміністративно-територіальних одиниць відповідна вимога може мати формальний характер і не відповідати реальним фінансовим потребам, що знижує її ефективність.

У 2026 році також передбачено тимчасовий відступ від положень Бюджетного кодексу щодо розподілу плати за окремі адміністративні послуги, які надаються сервісними центрами Міністерства внутрішніх справ, зокрема у сферах дорожнього руху та перевезення небезпечних вантажів. Якщо раніше 70% таких надходжень зараховувалися до бюджетів місцевого самоврядування, то у 2026 році громади отримуватимуть лише 50%. Решта коштів спрямовуватиметься до спеціального фонду державного бюджету для фінансування витрат МВС, пов'язаних із функціонуванням та модернізацією системи надання адміністративних послуг. [42]

Для органів місцевого самоврядування зазначене рішення означає скорочення частки стабільних доходів, які традиційно використовувалися для фінансування поточних потреб громад. Держава, зі свого боку, обґрунтовує такі зміни необхідністю посилення матеріально-технічної бази сервісних центрів та компенсації зростання витрат унаслідок воєнного стану. Хоча

відповідні видатки МВС опосередковано впливають на якість обслуговування населення, для місцевих бюджетів це рішення є вимушеним і водночас відчутним обмеженням дохідної бази, яке матиме тимчасовий характер і діятиме лише у 2026 році.

Загалом зазначені зміни призведуть до зменшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів на 309,9 млн грн, що вимагатиме від громад коригування підходів до бюджетного планування та пошуку внутрішніх резервів у 2026 році.

Важливе значення мають і положення прикінцевих норм бюджету, якими Уряду доручено за результатами виконання бюджету за перший квартал 2026 року розглянути можливість збільшення частки військового ПДФО, що автоматично спрямовується безпосередньо на забезпечення військових частин.

Йдеться про потенційне підвищення частки відрахувань зі спеціального фонду з 10% до 20% коштів, отриманих від військового ПДФО, визначеного у пункті 60 розділу VI Бюджетного кодексу України та статті 28 відповідного Закону. У разі ухвалення такого рішення обсяг коштів, які напрямую спрямовуються на матеріально-технічне забезпечення військових частин, фактично подвоїться. [42]

Таким чином, у першому кварталі 2026 року Кабінет Міністрів України має здійснити оцінку бюджетного виконання та визначити, чи дозволяє фінансова ситуація збільшити частку ресурсів військового ПДФО, що надходять безпосередньо до військових формувань.

Норма, закріплена у статті 28 Закону, встановлює базову пропорцію розподілу військового ПДФО у 2026 році: 60% спрямовується Міністерству оборони України, 30% — Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації, а 10% — автоматично військовим частинам. Саме на цю початкову модель розподілу спираються прикінцеві положення, які передбачають можливість її коригування за умови достатнього фінансового ресурсу.

Отже, у 2026 році діє базова схема розподілу 60/30/10, однак

законодавством передбачено потенційне збільшення частки фінансування військових частин до 20% у разі позитивної бюджетної динаміки.

У цілому у 2026 році система державної підтримки місцевих бюджетів зазнає певної трансформації. Зокрема, вперше запроваджуються цільові трансферти для територій, які зазнали значних втрат унаслідок бойових дій або перебувають у зоні підвищених ризиків. [42]

Ключовим інструментом міжбюджетного вирівнювання залишається базова дотація, обсяг якої у 2026 році становить 29,2 млрд грн. Вона покликана компенсувати різницю в податкоспроможності територіальних громад та забезпечити мінімально необхідний рівень фінансової спроможності для виконання делегованих і власних повноважень. Водночас реверсна дотація передбачена в сумі 17,8 млрд грн, що відповідає принципу солідарності, згідно з яким фінансово спроможні громади спрямовують частину доходів на підтримку менш забезпечених територій.

У 2026 році державна бюджетна політика отримала нові пріоритети, зокрема у сфері підтримки територіальних громад, що безпосередньо постраждали від воєнних дій. Вперше запроваджено окрему дотацію для громад, на території яких тривають або можуть відновитися бойові дії. Загальний обсяг цієї підтримки становить 5,15 млрд грн і спрямовується 249 громадам у десяти областях України. Перелік таких територій сформовано відповідно до офіційного списку, затвердженого наказом Мінрозвитку №376, що охоплює регіони з підвищеним рівнем безпекових ризиків.

Запровадження зазначеної дотації зумовлене необхідністю забезпечення мінімального рівня функціонування громад у ситуації, коли власні доходи істотно скорочуються, економічна активність обмежується, а потреба у фінансуванні базових соціальних і комунальних послуг, навпаки, зростає. Механізм розподілу дотації передбачає використання частки ПДФО, врахованої у системі бюджетного вирівнювання, що дозволяє адаптувати обсяг підтримки до фінансових можливостей кожної території.

Загалом дотації для громад, де ведуться бойові дії, а також підтримка

деокупованих і постраждалих територій формують найбільший блок прямої фінансової допомоги місцевому самоврядуванню. Сукупний обсяг такої підтримки сягає 30,9 млрд грн, з яких значна частина вже розподілена для забезпечення стабільної роботи систем освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та житлово-комунального господарства. Ці кошти є одним із ключових інструментів відновлення життєдіяльності громад, що зазнали руйнувань або тривалого впливу окупації.

Структура зазначеної дотації передбачає декілька напрямів, серед яких — підтримка тимчасово окупованих територій, компенсація втрат громад із низькою податкоспроможністю, часткове відшкодування доходів, втрачених унаслідок змін у зарахуванні військового ПДФО, а також вирівнювання дисбалансів, пов'язаних з різними методиками обліку чисельності населення. Окремі громади отримують індивідуальну цільову допомогу з урахуванням специфічних бюджетних викликів.

Поряд із дотаціями держава суттєво збільшує обсяги субвенцій місцевим бюджетам, спрямованих на реалізацію соціальних та інвестиційних проєктів. Значна частина цих коштів призначена для створення укриттів у закладах освіти, розвитку медичної інфраструктури та забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід формує інвестиційний компонент місцевих бюджетів і дає змогу реалізовувати проєкти, які неможливо профінансувати виключно за рахунок власних доходів громад.

Сектор соціальної політики у 2026 році отримує комплексну підтримку через систему субвенцій, орієнтованих на житлове забезпечення, реабілітацію та соціальну інтеграцію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб і інших постраждалих категорій населення. Це свідчить про посилення адресності державної соціальної політики та фокус на тих групах, які зазнали найбільших втрат унаслідок війни.

Вагомий обсяг бюджетних ресурсів спрямовується на освітню сферу. Сукупний освітній ресурс у 2026 році перевищує 278 млрд грн і охоплює як фінансування оплати праці педагогічних працівників, так і розвиток

інфраструктури, створення безпечних умов навчання, інклюзивність та модернізацію матеріально-технічної бази. Освіта розглядається не лише як базова соціальна послуга, а як простір безпеки та стабільності в умовах воєнного часу.

Медична галузь також отримує системну підтримку, зокрема через програму державних гарантій медичного обслуговування, субвенції на окремі заклади охорони здоров'я та інвестиційні проекти з відновлення й модернізації медичної інфраструктури. Це має особливе значення для прифронтових і деокупованих територій, де навантаження на систему охорони здоров'я залишається надзвичайно високим.

Найбільшим за обсягом залишається блок субвенцій, спрямованих на відновлення інфраструктури та розвиток територій. Сукупно ці трансферти перевищують 50 млрд грн і забезпечують основу для економічного та соціального відновлення громад, підвищення мобільності населення та стабілізації комунальної сфери.

У цілому бюджетна політика 2026 року демонструє поєднання традиційних інструментів міжбюджетного вирівнювання з новими механізмами підтримки, сформованими як відповідь на воєнні виклики. Запроваджені дотації та субвенції створюють фінансові передумови для збереження життєздатності громад, відновлення інфраструктури та виконання базових соціальних функцій.

Таким чином, державний бюджет на 2026 рік підтверджує визнання ключової ролі територіальних громад у забезпеченні стійкості країни. Наступним логічним кроком має стати інституційне закріплення цих підходів у бюджетному законодавстві з метою забезпечення довгострокової фінансової передбачуваності та сталого розвитку місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У ході дослідження встановлено, що в умовах воєнного стану та тривалої соціально-економічної нестабільності соціальні ризики набувають системного характеру та охоплюють широкі верстви населення. До основних з них належать зниження рівня доходів, зростання бідності, погіршення доступу до базових соціальних послуг, демографічні втрати, внутрішнє переміщення населення та підвищене навантаження на систему соціального захисту.

Обґрунтовано, що мінімізація соціальних ризиків потребує комплексного підходу, який поєднує бюджетні, інституційні та соціальні інструменти. Важливу роль у цьому процесі відіграє державна бюджетна політика, зокрема збільшення обсягів соціальних видатків, розширення адресних програм підтримки, а також впровадження спеціальних дотацій і субвенцій для громад, що перебувають у зоні бойових дій або зазнали значних втрат унаслідок війни.

Встановлено, що посилення фінансової спроможності територіальних громад є одним із ключових напрямів зниження соціальних ризиків на місцевому рівні. Збереження значної частки податку на доходи фізичних осіб у місцевих бюджетах, застосування механізмів базової та реверсної дотацій, а також запровадження цільової підтримки для постраждалих територій створюють умови для безперервного надання соціальних, освітніх і медичних послуг населенню.

Доведено, що особливої уваги потребують вразливі категорії населення, зокрема внутрішньо переміщені особи, ветерани, сім'ї загиблих військовослужбовців, особи з інвалідністю та діти. Запровадження житлових програм, реабілітаційних заходів, підтримки зайнятості та розвитку соціальних сервісів сприяє зниженню ризиків соціальної ізоляції та маргіналізації цих груп.

Значущим чинником мінімізації соціальних ризиків є інвестування в

людський капітал, передусім через розвиток систем освіти та охорони здоров'я. Збільшення фінансування освітньої інфраструктури, підвищення рівня оплати праці педагогів, створення безпечних умов навчання, а також посилення спроможності медичної системи сприяють довгостроковій соціальній стабільності та відновленню суспільства.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що реалізація визначених напрямів мінімізації соціальних ризиків дозволяє знизити негативні наслідки надзвичайних ситуацій, підвищити адаптивність системи соціального захисту та забезпечити базовий рівень соціальної безпеки населення. Подальший розвиток державної соціальної політики має бути спрямований на підвищення адресності, ефективності та довгострокової стійкості соціальних механізмів з урахуванням потреб післявоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що надзвичайні ситуації, зокрема воєнні дії, техногенні загрози, економічні кризи та соціально-демографічні потрясіння, істотно загострюють соціальні ризики та чинять комплексний вплив на рівень життя населення. В умовах війни соціальні ризики в Україні набули системного та багатовимірного характеру, охопивши не лише традиційно вразливі групи, а й широкі верстви економічно активного населення.

У ході теоретичного аналізу з'ясовано, що соціальні ризики слід розглядати як імовірність настання негативних соціальних наслідків, які призводять до втрати доходів, доступу до базових соціальних послуг, соціальної стабільності та безпеки людини. Обґрунтовано, що в умовах надзвичайних ситуацій зростає взаємозалежність соціальних, економічних і безпекових ризиків, що ускладнює їх прогнозування та управління.

Аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку України засвідчив, що ключовими соціальними ризиками в умовах надзвичайних ситуацій є зростання бідності та безробіття, інфляційне знецінення доходів населення, погіршення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг, посилення регіональних диспропорцій, а також масове внутрішнє переміщення населення. Особливо вразливими залишаються внутрішньо переміщені особи, ветерани, сім'ї загиблих військовослужбовців, особи з інвалідністю, діти та мешканці прифронтових і деокупованих територій.

Дослідження макроекономічних показників та структури державного бюджету України показало, що попри значне бюджетне навантаження, пов'язане з фінансуванням сектору безпеки та оборони, держава зберігає соціальну спрямованість бюджетної політики. Зростання соціальних видатків, розширення програм підтримки населення, збільшення фінансування освіти та охорони здоров'я свідчать про усвідомлення державою критичної ролі соціальної сфери у забезпеченні стійкості суспільства в кризових умовах.

Встановлено, що важливим інструментом мінімізації соціальних ризиків є посилення фінансової спроможності територіальних громад. Застосування механізмів міжбюджетного вирівнювання, збереження значної частки податку на доходи фізичних осіб у місцевих бюджетах, а також запровадження спеціальних дотацій і субвенцій для громад, що постраждали від бойових дій або окупації, дозволяє забезпечити безперервне надання соціальних, освітніх і медичних послуг на місцевому рівні.

Обґрунтовано, що мінімізація соціальних ризиків потребує комплексного та багаторівневого підходу, який поєднує державні, регіональні та місцеві інструменти управління. До ключових напрямів зниження соціальних ризиків віднесено підвищення адресності соціальної допомоги, розвиток системи соціальних послуг, підтримку зайнятості та доходів населення, інвестування в людський капітал, а також розвиток інституційної спроможності органів публічної влади.

Особливе значення в умовах надзвичайних ситуацій має розвиток системи соціального захисту, орієнтованої не лише на компенсацію втрат, а й на попередження соціальних ризиків. Запровадження програм житлового забезпечення, реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, підтримка сімей з дітьми та осіб з інвалідністю сприяють зменшенню соціальної напруги та підвищенню рівня соціальної згуртованості.

Доведено, що інвестування в освіту та охорону здоров'я є стратегічним напрямом мінімізації соціальних ризиків у довгостроковій перспективі. Створення безпечних умов навчання, модернізація освітньої та медичної інфраструктури, підвищення рівня оплати праці працівників соціальної сфери формують основу для відновлення людського потенціалу та сталого розвитку країни після завершення надзвичайних обставин.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що ефективна мінімізація соціальних ризиків в умовах надзвичайних ситуацій можлива лише за умови системної, узгодженої та соціально орієнтованої державної політики. Реалізація запропонованих у роботі напрямів дозволить

знизити вразливість населення до кризових явищ, підвищити адаптивність системи соціального захисту та створити передумови для післявоєнного відновлення і сталого розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Analityka Derzhavnoi sluzhby zainiatosti [State Employment Service]. <https://www.dcz.gov.ua/analytika-tastatystyka>. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/analytika-ta-statystyka> [in Ukrainian].
2. Beck, U. (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London.
3. Beck, U. (2007). *Power in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
4. Berezina, S.B. (2015). Suchasni tendentsii v reformuvanni systemy sotsialnoho strakhuvannia Ukrainy [Modern trends in reforming the social insurance system of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka - Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 3(168), 25–31. [in Ukrainian].
5. Bolotina, N.B. (2005). *Pravo sotsialnoho zakhystu: stanovlennia i rozvytok v Ukraini* [The right to social protection: formation and development in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Bulba, V., & Yevtukhov, O. (2017). Sotsialni ryzyky liudskoho rozvytku: sutnist ta mistse v derzhavnomu upravlinni [Social risks of human development: essence and place in public administration]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia - Actual problems of public administration*. 2(52). 209-214 [in Ukrainian].
7. Doslidzhennia Advanter Group [Research Advanter Group]. <https://advanter.ua/>. Retrieved from <https://advanter.ua/> [in Ukrainian].
8. Doslidzhennia hrupy Reitynh [Research group Rating]. <https://ratinggroup.ua/>. Retrieved from <https://ratinggroup.ua/> [in Ukrainian].
9. Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Oxford University Press.
10. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
11. Hruska-Tvrdy, L., & Foldynova, I. (2011). New social risks and sustainable development of urban area. *Regional Science Inquiry*, 3. 77–93.

12. Institute of Demography and Social Research (2010). Liudskyi rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv [Human development in Ukraine: minimization of social risks] [in Ukrainian].
13. Kyivska shkola ekonomiky [Kyiv School of Economics]. <https://kse.ua/ua>. Retrieved from <https://kse.ua/ua> [in Ukrainian].
14. Luhmann, N. (1991). Soziologiedes Risikos. Berlin; NewYork: WalterdeGruyter.
15. Nadraha, V. I. (2015). Sotsialni ryzyky: sutnist, analiz, mozhlyvosti vplyvu [Social risks: essence, analysis, possibilities of influence].Kyiv [in Ukrainian].
16. Sait grc.ua [Site of grc.ua]. <https://grc.ua/>. Retrieved from <https://grc.ua/> [in Ukrainian].
17. Sait World Bank Group [Site of World Bank Group]. <https://www.world/europe/world-bank>. Retrieved from <https://www.world/europe/world-bank>.
18. Sotsiolohichni doslidzhennia hrupy Gradus [Sociological studies of the Gradus group]. <https://gradus.app/uk/>. Retrieved from <https://gradus.app/uk/> [in Ukrainian].
19. Taylor-Gooby, P. (2004). New risks, new welfare. Oxford: Oxford University Press.
20. Zvity Natsionalnoho banku Ukrainy [Reports of the National Bank of Ukraine]. [https://bank.gov.ua/uploads/ article](https://bank.gov.ua/uploads/article). Retrieved from <https://bank.gov.ua/uploads/article> [in Ukrainian].
21. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В. Соціальний захист громадян : навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповнене і перероблене. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. 272 с. (Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси»).
22. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В., Тараненко В. Є. Соціальне обслуговування в системі соціального захисту населення: теоретико-методологічний та фінансовий аспекти. Економічний вісник університету.

Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 50. С.106-122.

23. Баранник Л.Б., Дулік Т.О., Александрюк Т.Ю. Сучасні тренди європейських інтеграційних процесів та українське питання. *Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. 428 с. (С. 29 – 43);

24. Бондаревська К.В. Ключові загрози та перспективи підтримки соціальної безпеки на ринку праці України. *Економіка і організація управління*. 2021. №3 (43). С. 55-72.

25. Бондаревська К.В. Методологія оцінки соціальної безпеки на ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Випуск 77. С. 145-150.

26. Весельська Л. А. Соціальна безпека: проблема визначення. Л. А. Весельська. *Науковий вісник Академії муніципального управління : збірник наукових праць*. 2010. Вип. 3. С. 457-461. (Серія управління).

27. Гетьман Г.П. Чи стане Україна соціальною державою? Бесіди про конституцію [Текст]. Гетьман Г.П., Килимник Ю.В. К.: Пресс, 1996. 187с.

28. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системних показників URL: <http://www.cpsr.org.ua/>

29. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

30. Закон України про основи національної безпеки України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

31. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові. Н.В. Коленда. *Modern directions of theoretical and applied researches*. 2013. March, 19-30. URL: www.sworld.com.ua/component/search/?searchword=коленда&ordering=&searchphrase=all

32. Конституція України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

5. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505

33. Корягіна Т.В., Козорог Д.С., Норенко А.М. Соціальні аспекти економічного зростання України. Приазовський економічний вісник. 2019. №6. С. 270 – 276. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/51.pdf (дата звернення: 23.11.25)
34. Корягіна Т.В., Черба В.М., Тараненко В.Є. Вплив старіння населення на соціально-економічний розвиток країни. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. 1. С. 40-46. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_75_2_2020_ukr/8.pdf (С.40-46.) (дата звернення: 23.11.25)
35. Лелеченко А. Роль громадських організацій у забезпеченні соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей у рамках державно-громадського партнерства. Суспільство та національні інтереси. №1(9). 2025. DOI:[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1\(9\)-488-499](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1(9)-488-499) (дата звернення: 23.11.25)
36. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист : навч. посібн. із соц. Політики. Е. Лібанова, О. Палій. К. : Вид-во "Основи", 2004. – 491 с.
37. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2. С.11—26.
38. Мазур А. В. (2023) Регулювання розвитку стартап-підприємництва в Україні URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/diss_Mazur.pdf (дата звернення: 13.11.2025)
39. Міграційні настрої українців (2015-2021pp.). URL: <https://rb.com.ua/uk/blog-uk/omnibusuk/migracijni-nastroi-ukrainciv-2015-2021-rr/> (дата звернення 13.12.2021) 11. UNESCO. Education: Inbound internationally mobile students by country of origin. URL: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=171#> (дата звернення 17.11.25)
40. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – URL:<https://minfin.com.ua> (дата звернення: 23.11.25)
41. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень URL:<https://niss.gov.ua> (дата звернення: 23.11.25)

42. Офіційний сайт ПФУ – URL:<https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 23.05.25)
43. Підлипна Р.П. Методологічні засади тлумачення дефініції “соціальна безпека”. Р. П. Підлипна. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. – Вип. 25.2. С. 275-280.
44. Подольська Є.А. Новий сенс й інноваційні способи забезпечення соціальної безпеки. Є.А. Подольська, П.О. Назаркін. Вісник Одеського національного університету. Серія : Соціологія і політичні науки. 2015. Т. 20. Вип. 2. С. 19–25.
45. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин. А. О. Приятельчук, О. М. Іщенко. Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. № 19. С. 135-140.
46. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>
47. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
48. Черба В.М, Корягіна Т.В., Тараненко В.Є. Напрями вдосконалення соціального законодавства у сфері державного регулювання доходів населення. Науковий погляд у майбутнє. 2021. Випуск 20. Том 1.- Одеса:Купрієнко СВ, 2021., с. 88-95. (ISSN, DOI, IndexCopernicus)